

אגברא לפרוע חובו, מגדר עזר ליה לאיש מלוה, ומחיוז החורה אשר עליו, להשיב הגזל ושלל לעשוק (ושאר הטעמים שזכרו לעיל). וכיון שנתחייב הגברא, נתחייב גופו, וכל אשר לו, דהיינו רכושו השייך לגופו [דמגוף נשרו לא שייך לגבות, כי אם מהרכוש שנרשמות]. — 3) שיעבוד הנכסים של הגברא, בכל מקום שהם, שאפילו הם כבר אכל אחר, כגון יורשים או לקוחות, הרי הם ערבים לגברא, ונע"ח גובה מהם וטורף מהלקוחות. וזהו הוא שנחלקו

בש"ס וצפוסקים אי פסקינן שיעבודא דאורייתא או לא.

ואי נקטינן דשיעבודא לאו דאורייתא, זה רק לגבי השיעבוד הב', לומר שאין נכסיו משועבדים, כשכבר אינם אצלו. אבל השיעבוד שאגברא צודאי ישנו, וזה מחייבו לפרוע מטעם פריעת צע"ח מלוה, וגם לחייבו בצדקה כשנשחטה, שנפרעים מהנכסים שהם צרשות, דהוי כאילו נפרעים ממנו עצמו.

סימן ד

קונטרס

בענין הכל מעלין לא"י ולירושלים

תשובה להרב הגאון רבי שמואל גרשון מרל שליט"א מחכמי התורה ק"ק גייטסהד

מח"ס זכרון יעקב ד"ח

יתבארו בו בס"ד הענינים דלהלן:

- א. אם בזה"ז הבעל ואשתו כופין זא"ז, או רק הבעל כופה, אבל לא האשה.
- ב. הסבר מחלוקת הב"ש והחת"ס אם להלכה בזה"ז כופין זא"ז, או רק הבעל כופה, ולא האשה.
- ג. שני הטעמים העיקריים: א. הכפיה לעלות מפני קדושת השכינה. — ב. מחיוב המצוות שבא"י. ומה טעם הכפיה לעלות לירושלים.
- ד. בדעת החזו"א שמעלין מחו"ל לשטח עולי מצרים, ומעו"מ לעולי בבל [ומעו"ב לירושלים].
- ה. אם כופין מעבר הירדן לא"י, ומעו"מ לעו"ב.
- ו. בחידוש החת"ס שגם לש"ס בבלי האשה כופה את בעלה רק מחו"ל לא"י, אבל לא מא"י

א

וצגמ' הוא אומר לעלות וכו' כופין אותה ואם לאו תלא בלא כמזה, היא אומרת לעלות וכו' כופין אותה ואם לאו יוציא ויתן כמזה.

המרדכי (שליה כמזות) הביא ירושלמי הוא רואה לעלות לא"י והיא אינה רואה, כופין אותה

אם בזה"ז הבעל ואשתו כופין זא"ז, או רק הבעל כופה אבל לא האשה.

תנן (כמזות קי:) הכל מעלין לא"י וכו' ולירושלים.

לעלות, היא רוצה והוא אינו רוצה אין כופין וכו', ופי' הר"ם [מרוטנבורג] ז"ל דהיא דצרייחא [כז"ל] מיירי בזמן שציהמ"ק קיים, דאז הוי המצוה טפי לדור בירושלים מבארץ ישראל, וירושלמי [כז"ל] דהכא מיירי בזמן הזה, ומזה הוכיח דיפה כח הצעל מכח האשה ודלא כר"ם עכ"ל. — והקשה הטור (אהע"ז סי' ע"ה) דאין חירון זה מספיק, דאי [הירושלמי] איירי בזה"ז, למה כופין אותה, אלא נראה שאין חילוק בין בזה"ז לזה"ז כסתמא דמתניתין.

ולבאורה משמע מפשטות לשון המרדכי (וכ"ה בהגהת ^{אשרי} צ"ס הר"ם, שהחילוק בין הצבלי לירושלמי, הוא רק לגבי ירושלים, דבזמן הצית יש לה מעלה על שאר ערי א"י, מפני קדושת ציהמ"ק, וקדושת ירושלים, וכדנתן (כלים פ"א מ"ו) עשר קדושות הן וכו' לפני מן החומה [של ירושלים] מקודש מהן [מצתי ערי חומה] שאוכלים שם קדשים קלים ומעשר שני. ולכן כופין זה את זה. אבל בזה"ז שצוה"ר חרצה עירנו ושמש צית מקדשנו, שזה ירושלים לשאר א"י, לכן הוא יכול לכופה, ולא היא אותה, וראיה דיפה כח הצעל מכח האשה ודלא כר"ם. — ומשמע בשו"ת שואל ומשיב (כרך א' ח"א סי' קנא, דף נג ד"ה עוד) שהבין כן בהגהת אשרי צ"ס מרדכי, דדוקא לירושלים אינה יכולה לכופו בזה"ז, אבל מחו"ל לא"י יכולה לכופו.

אבן הכי איתא בירושלמי (שלהי כתובות): הוא רוצה לעלות לא"י והיא אינה רוצה רוצה כופין אותה לעלות, היא רוצה והוא אינו רוצה אין כופין אותה לעלות. הוא רוצה לעלות לירושלים והיא אינה רוצה כופין אותה לעלות, היא רוצה לעלות והוא אינו רוצה, אין כופין אותו לעלות עכ"ל [ועי' בתוספתא ובשינוי הנוסחאות שבה]. — הרי דבשניהן הדין שוה, הן מחו"ל לא"י, והן מא"י לירושלים, הוא כופה אותה, ולא היא אותו. וכמש"כ הדרישה (ע"ה סק"ג) דלשון מהר"ם בירושלים מבארץ ישראל הוא ט"ס, וז"ל בירושלים ובא"י. וא"כ ס"ל למהר"ם מרוטנבורג דבזמן הצית דהוי מצוה גדולה לדור בא"י ובירושלים, לכן כופין זה"ז בזה"ז, וגם האשה כופה את בעלה. אבל בזה"ז יש אמנם מצוה אבל אינה גדולה כ"כ, לכן רק הוא כופה אותה, ולא היא אותו. — וכי' הדרישה דלפי רבינו חיים כהן (בתוס' כתובות קי'): דבזה"ז אין מצוה לדור בא"י, מוזן היטב למה שהיא אינה יכולה לכופו בעלה, ומה שהוא כופה אשתו זהו מכח הצעל

שעל אשתו. אבל אין ראיה דמהר"ם ס"ל כרבינו חיים כהן, די"ל דגם לשאר הראשונים הסוברים שגם בזה"ז מצוה לדור בא"י, מ"מ יש חילוק בין זה"ז לזה"ז. — ובשו"ת חת"ס (חיו"ד רס"י רל"ד) הסכים להגהת הדרישה הנ"ל [אלא שדפוסו חת"ס יש ט"ס, ומוגה צ"ס] ליקומי הערות.

המעייין בפנים בתשו' מהר"ם מרוטנבורג (דפוס קרימונא סי' קנט) שהעמקתי להלן (אות ח') יראה להדיא בהגהת הדרישה במהר"ם עפ"י הירושלמי, דצבלי איירי בזה"ז, ואז הצעל כופה את אשתו, והאשה את בעלה, והירושלמי איירי בזה"ז, ואז הצעל כופה את אשתו רק מכח שיש לצעל על אשתו, אבל האשה אינה כופה את בעלה. — וזוהי מתורגמת קושיית הטור הנ"ל על מהר"ם, דאי הירוש' איירי בזה"ז, למה הצעל כופה את אשתו, דהטעם בזה אינו משום מצוה ישוה א"י וכו', אלא רק מכח שיש לצעל על אשתו (וכדמבאר עוד להלן בדברי חת"ס).

ב

הסבר מחלוקת הב"ש והחת"ס אם להלכה בזה"ז כופין זה"ז, או רק הבעל כופה, ולא האשה.

בשו"ע (אהע"ז עה, ד) פסק: אמר האיש לעלות והיא אינה רוצה תלא בלא כתובה, אמרה היא לעלות והוא אינו רוצה יוצא ויתן כתובה, והה"ד לכל מקום מא"י לירושלים שהכל מעלין לא"י וכו' ולירושלים. — והצ"ס (בסק"כ) כ' עי' במרדכי ורא"ש בזה"ז אין כופין אותו אלא אותה, ולענין אם בזה"ז מצוה לעלות לא"י, עי' תוס' סוף כתובות כתבו משם רבינו חיים דאין מצוה בזה"ז, וברא"ש ואגודה וטור משמע דיש מצוה אף בזה"ז עכ"ל. — והיינו שהמחבר בשו"ע פסק כהצבלי, והצ"ס הביא את הירושלמי. ומבואר מדבריו שלא רק לפי רבינו חיים כהן אין היא כופה בעלה בזה"ז, אלא גם להראשונים הסוברים שגם בזה"ז מצוה לעלות לא"י, צ"ז אין היא כופה. להדרישה משום שאין המצוה גדולה כ"כ, לכן יש הצדל בין כפיית האיש לאשה. ולתשו' מהר"ם בזה"ז אין כפיה מטעם ישוה א"י, רק הצעל כופה אשתו, מכח הצעל למשול באשתו.

ברם בתשו' חת"ס (חיו"ד רס"י רל"ד) חולק על הצ"ס, וס"ל דלא אמר מהר"ם דבריו להלכה, אלא

שרק מתרץ את הסחירה בין הצלי לירושלמי, ומפרש את הירוש' בזה"ו, ומייתי רק ראה מהירוש' דלא כה"מ, אלא דיפה כח האיש מהאשה, אבל זהא דליכא [כז"ל] מנה צוה"ו לעלות מחו"ל לא"י, ומא"י לירושלים, לא ס"ל למהר"ס כן, כיון דבש"ס דילן לא מחלק בך, ולא כהצ"ש [כז"ל].

ולשוך מהר"ס (להלן אות ח'): על כי ראיתי שיש בני אדם צאין לחלק בין צומן הבית בין צומן הזה, צריך אני לזכר דאין לחלק צוה וכו' דצרייתה דכחוצות צוה"ב, והירוש' צוה"ו ואפ"ה הוא כופה אותה עכ"ד. — יש לפרש צו' אופנים, דהצ"ש יפרשו דאין לחלק בכפיית האיש את אשתו דוקא, וגם צוה"ו הוא כופה אותה, ורק היא אינה כופה אותו צוה"ו. והחמ"ס יפרשו דאין לחלק כלל בין צוה"ב לזה"ו, דאמנם אפשר ליישב סחירת הצלי והירוש', דהצלי איירי צוה"ב, והירוש' צוה"ו, אבל מסכימת הצלי משמע דלא ס"ל לצלי חילוק זה, אלא תמיד גם צוה"ו יש מנה וכופין זא"ו. — ולכאורה פשטות לשון מהר"ס משמע כהצ"ש, ועיין.

החילוק בין הצ"ש לחמ"ס הוא, דלצ"ש צוה"ו אין האשה כופה את בעלה, רק בעלה כופה אותה. ולחמ"ס גם צוה"ו כופין זא"ו. — וקוטב מחלקותם (לפי הדרישה) אם צוה"ו מנה רבה לעלות מחו"ל לא"י, ומא"י לירושלים. דלהצ"ש אין צוה"ו מנה כלל כרצונו חיים כהן, או לשאר הראשונים אינה מנה גדולה, ולכן אין האשה כופה את בעלה, רק הצעל כופה את אשתו מכח רשות הצעל שעל אשתו. — ולמהר"ס לפי החמ"ס גם צוה"ו מנה רבה לעלות וליישב את א"י וירושלים, ולכן גם צוה"ו כופין זא"ו. — [וכן דעת כמה גדולי אחרונים להלכה שגם צוה"ו כופין, ה"ה מהרשד"ס (סי' קכד), מצי"ט (ח"ב סי' רטו), מהרי"ט (ח"ב יו"ד סי' כח), מעיל גדקה (סי' כו) ועוד. אמנם יש פוסקים כר"ח כהן, ואכמ"ל].

ובביאור מחלוקת הצ"ש והחמ"ס י"ל עפ"י אשר יבאר צס"ד להלן בהמשך הדברים, שהכפיה לעלות היא תקנה דרבנן, וצד דרבנן רשאים אנו לחקור בטעם התקנה, אפילו אם עי"ז יצא נפק"מ לדינא. — ומצינו צד' רבותינו כמה טעמים: משום מנה ישוב א"י, משום המנוות התלויות בצורך, מפני קדושת השראת השכינה שבא"י, ומחו"ל לא"י מפני

טומאת ארץ העמים שבחו"ל. — גם נחלקו אם כופין לעלות מחו"ל לא"י, למקום שחיו המנוות התלויות בצורך הוא רק מדרבנן. מהרי"ט (ח"א סי' מו) כ' שמחו"ל לשטח עולי מצרים אין כופין כיון ששם החיו רק מדרבנן. הרי דלדבנן אין כופין. לעומת זאת החשב"ץ (ח"ג סי' ר') ס"ל דלעבר הירדן כופין הגם שהחיו שם רק מדרבנן, וגם בא"י החיו צוה"ו וכופין, שכן תיקנו חכמים צדיהו כצדאורייתא. וכ"כ המלבושי יו"ט (ח"ב חובת קרקע סי' יו) צביאור דברי רש"י (גיטין ת. ומג:) שהמוכר עבד לחו"ל יוצא לחרות דמפקע ליה ממנוות. דהיינו לחו"ל, אבל לא מעו"ב לעו"מ, גם למ"ד דצוה"ו צעו"ב החיו דאורייתא, וצעו"מ רק דרבנן, כיון דאכתי חייב מדרבנן לא מקרי מפקע ממנוות.

והנפק"מ בין הטעמים לכפיה לעלות יהי', דאין משום מנוות התלויות בצורך, הרי הן צוה"ו רק דרבנן (לפי דעת הרבה פוסקים) ולמהרי"ט אין כופין לחיו דרבנן [וזה לפי מה דס"ל למהרי"ט שם שהכפיה היא מפני המנוות שבא"י]. וי"ל שזו סברת הצ"ש צפירוש דברי מהר"ס, שלכן אין האשה כופה את בעלה, ומה שהצעל כופה את אשתו, הוא דין אחר, שזה מפני הכח והממשלה שיש לצעל על אשתו, והיא משועבדת לו.

לעומת זאת להחשב"ץ שכתב שם ג"כ שהכפיה לעלות היא מפני המנוות, אבל מעלין לשטח שחיו רק מדרבנן (כענה"י), לפ"ז הכפיה לעלות היא גם צוה"ו שגם האשה יכולה לכופ' את בעלה.

והחת"ס לשיטתו דס"ל דענין ההעלאה הוא מפני קדושת השכינה, שהיא גם צוה"ו, ולכן גם האשה כופה את בעלה מחו"ל לא"י, ומא"י לירושלים. דהקדושה העליונה השורה על א"י, שהיא חלק ה' (כמדרש תנחומא ראה ח'), ושכינה שורה בה (מו"ק כה. ורש"י ד"ה שהיה), והקצור בה כאלו קצור תחת המנוות (כחוצות קא.), לא נחבטלה, גם כשצטל כיבוש עולי מצרים בחורבן בית ראשון, וגם בגלות בית שני, דקדושת עולמים היא עד סוף ימות עולם לא תשונה (כשו"ת חת"ס חיו"ד סי' רלד, ד"ה היוצא, ועי' כפתור ופרח פ"י). — [וענין קדושה ראשונה ושניה נבאר אללנו צס"ד במקום אחר באריכות].

ג

הערה (ד) עיי"ש מה שנסקנו ליישז הסתירה, ועדיין דוחק.

טעם זה של מעלין מפני המלוות שצא"י, כתב גם התשב"ץ (מ"ג סי' ר', דף לא סוף עור ד), דתרי עניני ניהוד, קדושת שכינה, וקדושת מצוות, וקד' שכינה היא רק צא"י, ולא צעזר הירדן [וכ' בסוף התשובה, דזשה"פ (יהושע כג, יט) ואם טמאה ארץ אחוזתכם], אבל קצ' המלוות היא גם צעזר"י [וכ"כ המורה הארץ, להגר"מ קליערס ז"ל גאצ"ד טבריא (מ"ג פ"ב) דלענין המלוות התלויות צא"י שזה עצה"י לא"י, דכיוצא עו"צ צעזר"י הרי הוא ככיוצא עו"צ צא"י, וכן כיוצא עו"מ שם הוא כמו צא"י עיי"ש]. וחייב ההעלאה הוא מפני קדושת המצוות ושם הוא מלוות דירה, ולכן שזה עצה"י ליהודה וגליל לענין דירה.

אבל לקדושת שכינה, ומעלת קבורה, וכל יתר מעלות א"י, כגון להצוות צא"י מי שלא זכה בחו"ל (יבמות סד), והדר צא"י עונותיו נמחלין (כמוצא קיא), ואירא דא"י מחכים (צ"צ קמח), ונצואה שורה רק צא"י (מו"ק כה), כל זה אינו צעזר הירדן. — ומשום כך דמעלין הוא משום מלוות, כופין לעלות מחו"ל אפילו לעצה"י, ואין כופין לעלות מעצה"י לא"י, דמשום תוספת קדושה לא כפיין. [וצתשו' חמ"ס הנ"ל כתב דהתשב"ץ רפיא צדיקה].

הטעמים הנ"ל יצליח יותר בלימודו [אם בן תורה הוא]. — ולטעם חייב המצוות שבא"י, הרי אינו חייב לשמוע בקול הוריו, כשמעכבים אותו ממצוה.

ויל"ע בהוריו זקנים או חולים ואנוסים מלעלות לא"י, שאז לא שייכת סברת המב"ט דה"נ אביו חייב לעלות לא"י. אבל תה"ד הנ"ל הזכיר סברא זו, ומתיר סתם לעזוב אביו לשם מצות ת"ת. — וראיתי בשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' יח) שהביא מתשו' תשב"ץ (ח"ג סי' רפ"ח) דכיבוד אב ואם דוחה ישיבת א"י, ולא מצאתי בתשב"ץ שם.

ויש להעיר מלשון רש"י (סו"פ נח) שלא יאמרו לא קיים אברהם אבינו כבוד אביו, שהניחו זקן והלך לו. והוא במדרש רבה פ' לך לך (לט, ז) מה כתיב למעלה וימת תרח, אם לענין החשבון, מתבקש עוד ס"ה שנים, אלא בתחילה אתה דורש הרשעים קרוים מתים, לפי שהיה אברהם אבינו מפחד ואומר אצא ויהיו מחללין בי שם שמים ואומרים הניח אביו והלך לו לעת זקנתו, א"ל הקב"ה לך אני פוטרך מכיבוד אב ואם, ואין אני פוטר לאחר מכיבוד אב ואם, ולא עוד אלא שאני מקדים (ר"ל בתורה) מיתתו ליציאתך ע"כ.

שני הטעמים העיקריים, א. הכפיה לעלות מפני קדושת שכינה, ב. מחיוב המצוות שבא"י. ומה טעם הכפיה לעלות לירושלים.

הריטב"א א"כ דמעלין אפי' צה"י דאכתי איכא חיצת הארץ, וכ"כ השל"ה (שער אומות ק') צענין קדושת המקום שקד' א"י כהגן עדן ולכן הכל מעלין. וכ"ה הפרישה (סק"ט) שכל הדר צא"י כמי שיש לו אלוך ולכן מעלין.

גם מתשו' מהרי"ט (מ"ג יו"ד סי' כח) מנזאר דעיקר טעמא דמעלין הוא משום קדושת שכינה שצא"י, ולא משום קיום המלוות התלויות צא"י [דאי תימא הכי איך תכופ האשה את צעלה, וכדלהלן אות ו']. וכ"כ צשו"ת חמ"ס (חיו"ד סי' רלד ד"ה הנה) והזכיר גם טעם יסוד א"י. — לעומת זאת מהרי"ט עצמו (מ"א סי' מז) כ' שהטעם הוא מפני המלוות התלויות צא"י, ולכן אין מעלין מחו"ל לשטח שכצשו רק עולי מנזרים (ולא עולי צבל) אשר שזה לסוריא עיי"ש.

על הסתירה שצדדני מהרי"ט כבר העיר האצני נזר (חיו"ד סי' מנד אות לב). וצמח שכתב שם (אות לו) ליישז הסתירה, ראה להלן מה שכתבנו כאן (צאות י'). כמו שהצאנו זאת כבר צשו"ת משנת יוסף (מ"א סי' נ' אות ז), וצמח"ש על מס' שביעית (מ"ג עמ' קכא,

א בשו"ת המב"ט (ח"א סי' קלט) נשאל על מי שנדר לעלות מחו"ל לא"י, ואביו ואמו אין מניחים אותו אם חייב לעלות, או שיתיר נדרו, ואם יש לו התרה. והשיב שחייב לקיים נדרו, מדאמרינן (יבמות ה:) איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמור. כולכם חייבים בכבודי, ולכן אם א"ל אביו אל תחזיר אבידה לא ישמע לו. וה"נ הוא ואביו חייבים לדור בא"י, ואם באבידה שהותרה מכללה בזקן ואינו לפי כבודו, ואפ"ה דוחה כיבוד אב, כש"כ מצות ישיבת א"י החמורה. ואם אביו יעלה עמו יתקיימו שניהן. ותה"ד (סי' מ') כתב שתלמיד הרוצה לגלות למקום תורה א"צ לשמוע בקול אביו, אפי' מצטער אביו הרבה, והביא ראיה מדמותר לצאת ללמוד לחו"ל אפי' מוצא בא"י ממי ללמוד, שלא מהכל אדם זוכה ללמוד (וכ"ה בשו"ע יו"ד רמ, כה) [הרי שהשוה ת"ת לא"י], א"כ כש"כ ישיבת א"י החמורה, ואינו יכול לישאל על נדרו עתה"ד.

ודבריו א"ש לשני הטעמים, דמשום קדושת שכינה, הרי האדם מתעלה בא"י, וגם תורתו יותר חשובה, ותפילותיו מתקבלות ליד המקומות הקדושים. וא"כ לא גרע מללכת למדינה אחרת ללמוד, מפני שחושב ששם יצליח יותר, אשר זה דוחה כיבוד אב ואם, כמו"כ לא"י ששם מפני

בהמשך דבריו כ' התשב"ץ שם (דף לז אמצע טור א') ועוד דגורו טומאה על ארץ העמים, ומשו"ה מעלין מחו"ל לא"י, וכל ג' ארצות [יהודה גליל ועזה"] שוין לזה [שגם בעצה"י אין טומאת ארץ העמים, כמש"כ שם להלן], אע"פ שאין עצה"י שזה לא"י לענין שכינה וקדושה ולהצנות וכו', ולא גליל ליהודה לעיבור שנה והבאת העומר וכו', ומשו"ה המוכר עצדו לסוריא ילא לחירות [גם למ"ד כיבוש יחיד שמה כיבוש], שהולאו ממקום טהרה למקום טומאה, והה"ד לענין נישואין עיי"ש. — וענין זה אינו משום חוספת קדושה, אלא ג"כ חוספת מלוה, דמלוה טפי לדור במקום טהור.

ויש להתבונן בטעם ההעלאת מפני המלוות, ומפני טומאת ארץ העמים, שהרי צמשה חנן דכמו שמעלין מחו"ל לא"י, כן מא"י לירושלים. וטעמים אלה לא שייכים מא"י לירושלים, דמה עדיפה לירושלים צוה"ז משאר א"י דעו"צ לענין מלוות. וכבר עמדנו על זה בשו"ת משנ"י (ח"א סי' נ' אות ז')², והוספנו דהתנא (בבלי א, ח) מונה לענין קדושת ירושלים רק קדשים קלים ומעשר שני, וצוה"ז צוה"ר אין לנו

מלוות אלה, ולשאר המלוות החלויות צא"ר שזה ירושלים לשאר א"י שכנסו עו"צ, כמו שהאריך לצאר בתורת הארץ (ח"צ ריש פרק ז' עיי"ש). וא"כ עכ"ח משום קדושת שכינה הוא דמעלין לירושלים גם צוה"ז. ושוב מנאמי רחיה זו צוואל משה (מאמר ישוב א"י, סי' ז'). — וא"כ קשה להתשב"ץ אשר הוא עצמו הרי כתב כנ"ל, דכיון דעצה"י חייבת צממות מדרבנן, לכן אין מעלין מעצה"י ליהודה, דמשום חוספת קדושת שכינה לא כייפין, רק משום חיוצ מלוות, ולפ"ז למה מעלין מא"י לירושלים.

והתשוב"ץ עצמו (ח"ג סי' ר"א) עמד צוה, וכתב דהא דמעלין לירושלים הוא משום דקדושת ירושלים לא בטלה צוה"ז [אפילו למ"ד קדושה שניה בטלה] לענין עשרה דברים שנאמרו בירושלים (צ"ק פ"ג). והמקדש נשאר בקדושתו ואסור להכנס צו, ויש סמך לזה שירושלים והמקדש בקדושתן הן, ממה שנהגו ישראל צוה"ז לעלות לרגל מהארצות הסמוכות, וגם ראו צה"כ"נ בירושלים הנס של מעולם לא אמר אדם נר לי המקום שאין בירושלים, אלא עומדים רווחים עיי"ש.

בא"י, הלא זה נגד רצונו ית', כעין גשמים בסוכה דהוי כשפך לו קיתון על פניו, וזה שב ובא. — וי"ל דלכן על כלל ישראל כולו בודאי שאין חיוב, אדרבא מושבעים שלא יעלו בחומה. אבל ליחיד יש מצוה קיומית אם עולה ומתיישב באר"ק.

ולגבי המבי"ט הנ"ל שכ' ששיבת א"י דוחה כיבוד או"א, י"ל דאפילו מצוה דרבנן הרי דוחה כיבוד או"א, וגם מצוה קיומית כגון שמוחה בו אביו מלבוש ציצית, לא ישמע לו, וא"כ גם מצוה דאורייתא קיומית דישוב א"י ס"ל למבי"ט דדוחה מצוה דכיבוד או"א. — והאמנם שלשונו הנ"ל הוא ואביו "חייבים לדור" בא"י עכ"ל, משמע דס"ל שהיא מצוה חיובית, צ"ל דכותנו שמצוה עליהם, וחייבים לאו דוקא.

ב לענ"ד שי' הריעב"ץ (בס' מור וקציעה סי' ש"ו) שונה משי' החת"ס, דהרי החת"ס מבאר שמעלין לא"י משום קדושת עצמה אף לשיטת הרמב"ם שסובר שאין מצות ישיבת א"י ממנין התרי"ג (וזה רק מצוה דרבנן כמש"כ הפאת השלחן), מיהו הריעב"ץ קובע שמעלין "משום מצות ישוב א"י שהיא גזירת המלך" ולכא' כוונתו להכריע כשיטת הרמב"ץ דוקא בפ' מסעי ל"ג-ג"ג (ושם כ' הרמב"ץ שמעלין משום המצוה דאורייתא של ישיבת א"י), ואפשר דהריעב"ץ סובר דלפי הרמב"ם מעלין לא"י משום המצוה דרבנן של ישיבת א"י, (ולפי זה לכא' אין הכרח שהריעב"ץ סובר כחתם סופר, אלא נ"ל ששיטת הריעב"ץ היא שיטה חדשה דלא כתשב"ץ ודלא כחת"ס). — (הערת הג"ר שמואל גרשוו מרל שליט"א)

ולפ"ד המבי"ט קשה שהרי גם אחרים פטורים מכיבוד אב ואם אם עולים לא"י. ועוד דאברהם אבינו הגם שקיים כל התורה בכ"ז לא הלך לא"י מפני כיבוד אביו הזקן, והרי א"י נתקדשה עוד בימי אדה"ר שהקריב קרבן (כחת"ס רס"י רלג). ואפילו משנצטוו בפירוש לך לך פחד מחילול השם עד שא"ל הקב"ה שפוטרו. [ולהיפך משמע כמבי"ט, דאחרים אינו פוטר באופן זה מפני חילול ה', אבל מפני עצם כיבוד אב פטור. ויש לדחות דתרח רשע היה, ופטורים מכיבוד אב (כרמ"א בשו"ע יו"ד רמ, יח בהגהה) אבל באביו כשר אה"נ שחייב בכיבוד אב, דלא כמבי"ט].

וראה בערך שי' (על אהע"ז עה, ד) דשאני תרח שלא היה מחייב לעלות דלא נצטוו בני נח, ואאע"ה שנצטוו, הרי קיים גם כל התורה גם מצות כיבוד אב ואם, לכן לולא שהקב"ה פטרו, ומשום דתרח רשע היה, לא היה נדחה כיבוד אב ואם שהוקש כבודם לכבוד המקום. ולכן באופן זה, אחר חייב בכיבוד אב, דהיינו כשאביו פטור מפני זקנה, או שאר אונס, או שאין לו פרנסה בא"י, ליתא לטענת מבי"ט שיעלה גם אביו. ומודה מבי"ט דכיבוד עדיף, אבל כשאביו יכול לעלות הלכה כמבי"ט (כן הבנתי מקיצור לשונו) עיי"ה.

יש להעיר עוד בדברי המבי"ט (ח"א סי' קלט הנ"ל) במש"כ "הוא ואביו חייבים לדור בא"י" דמשמע לכאורה שזו מצוה חיובית על כל א' וא', וזה צ"ב, דאיך יתכן הלא הקב"ה הגלנו וגרשנו מא"י, ופזרנו לד' כנפות הארץ, והחריב מקדשו עירו וארצו, א"כ איך יתכן שבכ"ז תהי' מצוה חיובית על כל אדם מירשאל לשוב ולעלות ולישב

וצריך ציבור שהרי עשרה דברים אלה אינן מצוות החלות על גוף האדם בירושלים, עד שנאמר לכן כופין לעלות כדי לקיים מצוות אלה, אלא הן איסורים שאסור לעשותן בירושלים מפני קדושתה, ומפני עולי רגלים המצויים בה. כגון אין מוציאין בה זיזין וגזוזטרות, ואין עושין בה אשפות, וכשנוגות, וגנות ופרדסים. ואין מגדלין בה תרנגולים, ואין מלינין בה את הממ וכו'. וז"ל הרמב"ם (הל' בית הבחירה ז, יד) ^{אשר החסיד} ירושלים מקודשת משאר עירות המוקפות חומה, שאוכלים קדשים קלים ומע"ש לפני מוחמה, ואלו דברים שנאמרו בירושלים, אין מלינין וכו' עכ"ל. הרי שכל דברים אלה נאסרו בירושלים מפני קדושתה. וא"כ בשלמא בזמן המקדש שיש בירושלים מצות אכילת קק"ל ומע"ש, והגם דמשום כך עדיין אין צריך לגור דוקא בירושלים, שהרי עולים לירושלים משאר א"י לאכילתן, מ"מ יושבי ירושלים מצוי להם קק"ל ומע"ש. וגם יכולים להתפלל סמוך למקדש. — אבל בזה"ל, בשלמא למהרי"ט (נח"צ) והחמ"ס דסברי שמעלין מפני קדושתה, ה"ז גם בזה"ל. אבל לחש"צ ומהרי"ט (נח"א) שהטעם מפני המצוות, מה עדיפות מצוות יש בזה"ל בירושלים. — ומה גם שצ"ן עשרה הדברים שנאמרו בירושלים, הם שאין הבית חלוט בה, ואינה מציאה עגלה ערופה, ואינה מטמאה בנגעים, שטעם כל אלה הוא מפני שלא נתחלקה בירושלים לשבטים. וא"כ אין זה חיוז מצוה נוסף בירושלים, אלא שיש חסרון בעלות פרטית בירושלים, לפי שלא נתחלקה לשבטים. — ואין לומר דכונן החש"צ במש"כ דאע"ג דקדושת הארץ בטלה לענין תרומה, לענין קדושת חומה נשארה במקומה ובקדושתה עכ"ל, דהיינו שבירושלים נשאר חיוז תרומה דאורייתא, דזה אינו, ולא מצינו חילוק כזה לענין תרומה בין א"י לירושלים, וכוננו רק לענין קדושת חומה לקדשים קלים ומעשר שני].

לחרץ זאת יש לומר דמתניתין לצדדין קמני, דהכל מעלין לא"י הוא משום חיוז מצוות. והכל מעלין לירושלים הוא מפני הקדושה שבה. [מדאסורים בירושלים עשרת הדברים הנ"ל חזינן שיש בה קדושה יתירה]. והגם ללא מצינו כאן צראשונים כזאת, והרמב"ם והטו"ש צדא מחתא מחחינהו, ומשמע שהכל מטעם אחד. — אכן מדברי החמ"ס דלהלן (אות ו') מוצא שחמנס הטעמים שונים, כגון מה שפירש את המשנה ד"הכל מעלין" לא"י דרישא ר"ל הכל הם המעלין, ו"הכל מעלין" לירושלים דסיפא ר"ל

את הכל מעלין האנשים, לכן מד' החמ"ס דלהלן (אות ח') דטעם הצעל שכופה את אשתו הוא בזמן המקדש משום מצוה, וזוה"ל מכת הצעל על אשתו, וטעם האשה שכופה את בעלה הוא רק בזה"ל מטעם אישות שלה להיותה יושבת עם בעלה יחד עיי"ש. — ולפי דבריו נוכל, לפ"ד החש"צ וסיעתו לומר, דמעלין מחו"ל לא"י משום חיוז מצוות, ומא"י לירושלים מטעם קדושת ירושלים [ועי' להלן (אות י"א) שכתבנו דהמצוה לעלות לירושלים, היא מצוה יסוד א"י שמקיימים יותר בירושלים מפני קדושתה היתירה].

וזוה"ל אין לומר, דלעולם נקטינן כשני הטעמים, דהיינו שחש"צ יודה שחזן מחיוז מצוה יש גם טעם קדושת שכינה, שהרי כ' החש"צ דמטעם מצוות מעלין מחו"ל לעצה"י, ולא מעצה"י ליהודה. ואם מודה לטעם קדושת שכינה, א"כ נעלה מעצה"י ליהודה שהרי כ' שצעה"י, אין קדושת שכינה. — וגם למהרי"ט (ח"א מ"ז) דנקט טעם מצוות, ועפ"ז פסק למעשה צא' שרצה להעלות אשתו ממזרים לעזה, שאינו יכול לכפותה, דעוה לגבי מצוות כח"ל. אם מודה לטעם העלאת משום קדושת שכינה, א"כ עוה שהיא בשטח עולי מזרים, יש בה קד' שכינה (וכהכפמור ופרח שהציא מהרי"ט שם). והול"ל שיכפנה משום קד' שכינה.

אלא ודאי כל א' נקט הטעם שלו בדוקא, ושולל הטעם השני, וגם אם יצאו לפ"ז נפק"מ לדינא. — אבל עדיין אפשר לומר כנ"ל דמתניתין לצדדין קמני, ושהם נחלקו בטעמיהם רק בהעלאת מחו"ל לא"י (ולעצה"י ולשטח עו"מ) וכנ"ל. אבל בהעלאת לירושלים לכו"ע הטעם משום חוספת קדושת שכינה.

ועיי' ביואל משה (סי' ז' ד"ה וחדוש) שכ' דהכפיה מא"י לירושלים היא ג"כ משום המצוות, דכיון שקדושת ירושלים גדולה מקדושת שאר א"י, לכן קיום המצוות שם יותר חשוב, לפי ערך קדושת המקום, ולא גרע ממה שכופין לנוה היפה. והא"י שגם מחו"ל לא"י שייך טעם זה בכל המצוות, אלא שנתוסף בזה עוד טעם של המצוות התלויות בארץ עיי"ש. — ועכ"פ גם לפ"ז לצדדין קמני, רישא מחו"ל לא"י, משום מצוות התלויות בארץ, וגם מעלת שאר המצוות, וסיפא מא"י לירושלים, רק משום מעלת שאר המצוות.

שוב ראיתי צמ' הר הקודש (עמ' קכו). שהקשה על החש"צ כנ"ל, שהרי עשרה הדברים שאסורים

מלות יסוז א"י וכנ"ל]. — ואס נפרש כן כונת
המשב"ץ יא לנו דעכ"פ מתניתין ללדדין קמני, לא"י
משום המלוות, ולירושלים משום יסוז ירושלים וא"י.

ד

בדעת החזו"א שמעלין מחו"ל לשטח עו"מ,
ומעו"מ לעו"ב [ומעו"ב לירושלים].

החזו"א שציעת (ג, יט ד"ה ונראה) כ' לענין הכל
מעלין לא"י דתנן (כחצות קי:), הוא אפילו
זוה"י, ואפילו למ"ד [קדושה שניה] לא קידשה
[לעמיד לזא], ואפילו מחו"ל לעו"מ, מיהו מעלין
מעו"מ לעו"ב, וכמש"כ תוס' (גיטין ג.) בשם הירוש'
דהמוכר עבדו מעכו לעכו יא לחירות, והיינו ממקום
עו"ב לעו"מ, ומשמע אפי' זוה"י ואפי' למ"ד
דקדושה שניה לא קידשה לעת"ל "דמ"מ אותה
שקידשה עזרא מקודשת השתא טפי מדרבנן" מיהו
הא דהפליגו חז"ל (כחצות שס) צמעלת ישיבת א"י
נראה דאף צטת עו"מ (וכהכופ"פ המוצא צדצ"ז
לרמז"ס סנהדרין ד, ו) עכמו"ד.

והקשה כת"ר על החזו"א שמזכה שטרא לצי תרי
לחומרא. שהרי לתוס' (גיטין ג.) הכל תלוי
צעו"ב, ומעלין מחו"ל רק לעו"ב, ולא כייפין מחו"ל
לעו"מ. ולפי דבריהם מעלין מעו"מ לעו"ב. אולם
להכפתור ופרש (נסוף פ"י) שכ' שקד' א"י שזה צעו"מ
כצעו"ב, מסתברא שמעלין מחו"ל לעו"מ, ואין מעלין
מעו"מ לעו"ב. — וכן הצינו המלצושי יו"ט (ח"צ

צירושלים חין מלוות מעשיות, אלא איסורים. וכחז
למרץ דזה שדר צירושלים ומת לו מת ל"ע, ונזהר
מלקוצרו שס, וכן כשנוהר מלנטוע זה גינות ופרדסים,
הרי הוא כאילו קיים מלוה, וכמ"ש (מכות כג:) יושב
ולא עבר עבירה נותנים לו שכר כעושה מלוה, וכן
(נפיקושין ט:.) כגון שבא דבר עבירה לידו וניאול הימנה,
ולכן מעלין לירושלים, דחוץ לירושלים אין זה נחשב
למלוה. ואע"ג שאין אלא איסורי דרבנן, אפי' מעלין,
כצמרו"מ זוה"י אפי' צא"י הן רק דרבנן ומעלין
(כמ"ש המשב"ץ שס) עכמו"ד.

ועדיין צ"ב דמשום זה יוכל לכפותה ולהוציאה צלי
כחוצה מדין מורדת, מפני שאס יעלה
לירושלים ויקרה לו שימות לו מת יוכל לקיים הזהירות
לא להלניו, או שימנע עצמו מלנטוע גינות ופרדסים,
או להוציא זיזין וכו'.

ויותר מסתבר מש"כ צהר הקודש (שס) צכונת הפאה
השלחן (סי' ג' סוסק"ב) דעיקר הטעם דמעלין
מחו"ל לא"י הוא כדי להרבות ישיבת א"י, והוא הדין
הא דמעלין מא"י לירושלים הוא כדי להרבות יסוז
צירושלים עיי"ש. — והגם דהפאה"ש כתב זאת
להדיא רק לגבי ההעלאה לא"י, מ"מ י"ל צכונתו
דה"ד לירושלים. וזה עפ"י האצני נזר (שהצאנו להלן
אות י') דהטעם הראשון לכפיה לעלות הוא משום יסוז
א"י, ושישנן עוד צ' טעמים, חיוצ המלוות, וקדושת
שכינה. וצ"ל ד' החת"ס (דלהלן אות ו') שמלוה זוה"י
לדור צירושלים יותר משאר א"י, מפני שיותר יש זה
קדושה וחורבן, ומלוה ליצבה צחורבנה [ויש זה יותר

לחת"ס שמצוה לגור בירושלים "סמוך לקדושת הר האלקים
חורבה אשרי הזוכה" הה"ד ירושלים החדשה עדיפה בזה
על שאר א"י עיי"ש.

אכן פשוט שמעלין רק לשכונות שמרחפת עליהן קדושת
ירושלים, ולא לאחרות שרוחות זרות מנשבות בהן, גם אם
קרובות לירושלים העתיקה. ולהלכה אין לו לדיין אלא מה
שעיניו רואות.

והיה מקום להעיר ממש"כ החת"ס (בסי' רל"ד, באד"ה
והנה) שסוד קדושת ירושלים כמבואר בחדר לאברהם (מעין
ג' נהר ג') שחלון הרקיע היה רחב למטה כנגד כל א"י,
ולמעלה כנגד ירושלים וביהמ"ק, ואחר החורבן נקצר פיו
שלמטה עיי"ש. ומשמע שנתקצר עד גודל פיו שלמעלה,
כנגד ירושלים וביהמ"ק. וא"כ איך נוכל להוסיף על העיר
בשעה שזה תלוי בירושלים שלמעלה כנגד ירושלים
שלמטה. אבל מי יביז בנסתרות.

ג במשנתו של רבי עקיבא מבעל לב העברי ז"ל שבסוף
ספר הר הקודש (סי' י"ז) הסתפק מה גבול ירושלים לדין
הכל מעלין, אם כל הסמוך ונראה בכלל. ומסיק דלכאורה
כל שבעיבורו של עיר שנחשב לגבי עירובין (עירובין ס')
נחשב גם לזה, ונשאר בצ"ע. — ובעל הר הקודש
בהגהותיו שם כתב בטוב טעם ודעת, דתליא בפלוגתא,
דלהתשב"ץ דמעלין לא"י מפני המצוות, ולירושלים מפני
עשרת המצוות שבה, א"כ מעלין רק לירושלים המקודשת,
ולדעת מהרי"ט (ח"ב סי' ל"ז) דדברים אלה נוהגים גם
במה שנתוסף על ירושלים בזמן בית שני (כגון ציון עיר
דוד ועוד), ולדעת הרדב"ז (ח"ב סי' תרל"ג) כל שבתוך
התחום נוהג דברים אלה, מעלין גם למקומות אלה, לכל
א' כדאית ליה [דהיינו שיכול לכופה רק לעלות לעיר
העתיקה המקודשת, או בתוך תחומה, אבל לא לעיר
החדשה הסמוכה לה]. — ולפאה"ש דמעלין לירושלים
מפני ישוב ירושלים, א"כ הה"ד לפרברי ירושלים, דעיי"ז
מתרבה ומתחזק הישוב בירושלים עצמה. — וביותר

חוצת קרקע ס' י"ו, ד"ה ולפ"ו) והישועות מלכו (י"ד ס' ס"ו) צמחלוקת חוס' וכפ"פ, והישועות מלכו הכריע כהכפ"פ. — וא"כ איך זה פסק החזו"א כהכפ"פ דמעלין מחו"ל לעו"מ, וכחוס' דמעלין מעו"מ לעו"ב, ואיך נתן חלוקה אמצעית בין חו"ל לעו"ב, והרי צסוגיין (דשליה כמוצות) מצינו רק ב' דרגות מחו"ל לא"י, ומא"י לירושלים, ומצינו רק דרגה אחת בא"י [לחוס' עו"ב, ולהכפ"פ עו"מ], ומניין לנו לחדש תקנה נוספת שכופין מעו"מ לעו"ב, אפילו אי דעו"ב עדיף טפי. ואם נחשז צדרגות השונות, א"כ נכוף גם מעצה"י ששם הקדושה פחותה, לא"י דעדיפה מינה. ומגליל ליהודה, עכמו"ד כח"ר שליט"א.

הגהה כבר הסברנו דצרי החזו"א צו"ת משנת יוסף (ח"א ס' נ' אות ח') עיי"ש. ולא אחזור על האמור שם, רק צעיקרי הדברים שנתצארו כאן יותר — דדעת החזו"א כיון שצ"ס לא ניתן טעם למה מעלין, ולא נתצאר לאיזה א"י מעלין, אם לעו"מ או לעו"ב. לכן פירש החזו"א דצ' הטעמים נכונים. ונהי שהתשצ"ץ ומהרי"ט וסיעתם פליגי כנ"ל, מ"מ נקט החזו"א כדעת שניהם. ויש סיעתא לומר כן ממה שמעלין מא"י לירושלים אפי' צוה"ז, שזה רק משום קדושת עיה"ק ירושלם ח"ו, דאין זה חוספת מלוות, וא"כ עכ"ח, למ"ד דמעלין משום מלוות, נקטה המשנה שני הטעמים. וכנ"ל. — והציא החזו"א ראייה חזקה מהירושלמי (שצחוס' גיטין ב.) דהמוכר עבדו מעכו לעכו יצא לחירות, והיינו ממקום עו"ב לעו"מ [וא"ל דלא נהירא ליה לפרש כהרמב"ן והריטב"א (ריש גיטין) שחציה הצפוני של עכו היא לגמרי חוץ מגבולות החורה, דפשטא דקוגיא משמע שחציה הצפוני נכבש ע"י עו"מ, וא"כ מעכו לעכו אינו מעו"ב לחו"ל, אלא לעו"מ (עי' צו"ת משנ"י שם אות י').]. וחזינן דא"י דעו"ב עדיפה הרבה על של עו"מ, עד שהעבד יוצא שם לחירות, וא"כ כשם שהמוציא לעו"מ נחשב כמוציאו לחו"ל, כן כופין לעלות מעו"מ לעו"ב.

ועיין חוס' (גיטין ב.) שם שכ' דעכו אפי' החלק הדרומי שצטט עו"ב, גרוע משאר א"י, מפני שרחוק מבתי דינים והשיצות, ולא גמירי דינא. ואעפ"כ המוציא מעכו גרועה זו לעכו הצפונית שצטט עו"מ, יצא לחירות, הרי לנו שיש הבדל גדול בין עו"מ לעו"ב.

ומבואר בחזו"א (שם, צמחילת דצרי) חילוק הארצות שצ"א, שבשטח עו"ב (אפי' למ"ד לא קדשה לעת"ל) נוהג תרומות ומעשרות לאחר החורבן כמו צוה"ב, ודמאי אסור, וצביעית אסור. ובשטח עו"מ תרומ"ע דרבנן, ודמאי מותר, וצביעית מותר [רק צכרכים שהניחו עו"ב] שהרי הניחוס כדי שיסמכו עליהם עניים צצביעית, [וצשאר עו"מ לא נעבד, ויש קדו"ש אצל ספיחין מותרים, חזו"א ג, כד וסדר השצביעית כו, ד], וטמא משום ארץ העמים (וכן ס"ל לחזו"א ד' הרמב"ם, משנ"י עמ"ס שצביעית ח"ב עמ' קלד:). — הנה יש לפ"ו הפרש בין עו"מ לעו"ב, צכ"ז עכ"ח ס"ל לחזו"א שמחו"ל מעלין גם לעו"מ מפני חיוב מלוות דרבנן, ומפני מעלת א"י, שישנו גם צעו"מ (כהכפ"פ). ואפ"ה עו"ב עדיפה מעו"מ, מפני עיקר חיוב מלוות שבה, דנוהג תרומ"ע צעו"ב כמקדש ודמאי וצביעית, וטהורה מארץ העמים.

וצ"ל דס"ל לחזו"א דחוס' והכפ"פ לא פליגי (דלא כמלבושי יו"ט וישועות מלכו הנ"ל). ואפילו אי נימא דחוס' לא סברי כהכפ"פ, אלא לחוס' הכל חלוי צעו"ב בלבד. מ"מ הכפ"פ יכול לסבור כחוס', והיינו דאע"ג דכ' הכפ"פ שקדושת א"י היא גם צעו"מ, מ"מ הרי ציאר להדיא (צפ"י) שיש הפרש צמלוות החלויות צארץ בין עו"מ לעו"ב. וא"כ לגבי הכפיה להעלות אה"כ שמעלין מחו"ל לעו"מ מפני קדושת א"י, ומעו"מ לעו"ב מפני המלוות העדיפות שם.

ופסק החזו"א א"ש לשני הטעמים דלעיל. — לטעם משום מצוות החלויות צארץ (תשצ"ץ וסיעתו) כמו שכופין מחו"ל לעצה"י משום חוספת מלוות. כמו"כ מחו"ל לעו"מ משום המלוות הנוהגות שם מדרבנן. וגם כופין מעו"מ לעו"ב, דצעו"ב יש יותר מלוות, כי שם נוהגים איסורי דמאי וספיחין וי"א דשמיטה צוה"ז שם דאורייתא. ולחזו"א וסיעתו צעו"מ טמא משום ארץ העמים, וצעו"ב טהור.

ולטעם משום קדושת שכינה, יש ג"כ יותר קדושה צטט עו"ב, מאשר צעו"מ. וכמש"פ הרמב"ם (בית הבחירה ג, טו) דכיבוס עו"מ שהיה ע"י כיבוס, צטל צגלות כשנצטל כיבוסם, ולא קידשה לעת"ל. אצל כיבוס עו"ב שהיה רק צחזקה לא נצטל לעולם, כמו קדושת המקדש שהוא לעולם. — וקדושה זו כוללת חיוב מלוות, וקדושת שכינה.

עוד הקשה כת"ר על החזו"א, איך פסק בחרתי לחומרא, הרי הנחצצ יכול לומר "קיס לי" כחוס' או כהכפו"פ. — דהיינו למשל אם הצעל רוצה לכופ' את אשתו לעלות מחו"ל לעו"מ, והיא מסרבת, איך נפסידה כתובתה, תאמר קיס לי כחוס' דמעלין רק לעו"ב. ועד"ז אם הצעל רוצה לכופה לעלות מעו"מ לעו"ב, תאמר קיס לי כהכפו"פ דאין כופין מעו"מ לעו"ב.

הגה לכאורה גם בלא"ה יכול המסרצ לומר קיס לי כרבינו חיים (שנחוס' כתובות קי:) שצוה"ו אין מנזה לדור צא"י. אבל זה אינו, דכיון דצשו"ע (יו"ד רסו, פד) פסק דצוה"ו עבד מעלה רבו, וזה דלא כרח"כ (וכ"כ הגר"א שם ס"ק ק"ס, וצאה"ע"ו ע"ה סוסקי"ו), לא אמרינן קיס לי נגד השו"ע [ואם אמרינן קיס לי נגד מה שכתב הצ"ח ולא הביאו צשו"ע, ע"י רב פעלים ח"צ סי' ח"ד].

ובתחילה חשבתי דקיס לי שייך רק בטענת ממון, אבל כל ענין הכפיה לעלות, והפסד כתובה למסרצ, הוא קנס דרצנן, וקנס הוא מטעם הפקר צ"ד, וא"כ איך יפטר מקנס בטענת קיס לי, אם אותו צ"ד פוסקים למשל כהכפו"פ, אז הפקירו ממונו או ממונה, והוא הפקר, ואיך תאמר אל תקנסוני דקיס לי כחוס', והרי הממון כבר מופקר. — והמרדכי (שליי כתובות) כ' דעבדינן הכא והכא לחומרא לא להפסידה כתובתה. וכ"כ הכנה"ג (סי' ע"ה צ"י סק"א) דכיון דאיכא פלוגתא דרבוותא מי יכפה להוציא או לגבות כתובה או להפסידה עי"ש. כ"ז לפני פסק צ"ד, אבל משפסקו כא' השיטות, נעשה הממון הפקר. — אכן צא"ר הפוסקים (סי' ע"ה דף קכו: סוף אות כז) הביאו מנפת לופים דכיון דהוי פלוגתא דרבוותא מציא למימר קיס לי [ועיי' שם אם גם הצעל יכול לכופה מטעם קיס לי].

ואולי החזו"א לשיטתו קאמר, דס"ל כתרומתו כחוס' וככפו"פ ודלא פליגי, אבל למעשה אם יצא ענין כזה לפני צ"ד, ויטעון קיס לי דלא כחזו"א אלא כחוס' או ככפו"פ, אה"נ שיכול כל א' מהזוג לומר קיס לי. וראה עוד להלן בסמוך.

ומה שהקשה למה סתם החזו"א שהכל מעלין שייך צוה"ו, ולא התחשב עם שיטת רבינו חיים כהן שצוה"ו אין מנזה לדור צא"י. — יפה תירץ כת"ר עפ"ד השערי דק (שער משפטי הארץ יא, ג) שע"י עריכת חיבור הלכה למעשה, אולא לה טענת רח"כ, דשפיר אפשר כבר להזהר. — [אמנם ראיתי צמועדים וזמנים (ח"ה סי' שמו, עמ' רד הערה צ) שכ' שגם צוה"ו עם כל הזהירות של המדקדקים יש כמה חששות בחרו"מ, כגון תערובת פטור בחיוב, והפרשה שלא מן המוקף, ושאר חששות במלוות הארץ]. — ועוד י"ל דמהחזו"א משמע דלא נקט כרח"כ, וכדמשמע מהגר"א (סו"ס ע"ה).

אמנם בפשטות י"ל דהחזו"א שהזכיר "ומן הזה" צא בעיקר לפרט דיני זמן המקדש וזמנה"ו, דהיינו קדושה ראשונה ושניה. ולא נכנס לדון לזמנינו אנו (מזמן רח"כ ואילך) שנתמטעו יודעי ומקיימי ההל' התלויות בארץ. שהרי רח"כ לא אמר דמשחרב המקדש אין מנזה לדור צא"י, אלא "צוה"ו" דהיינו צימיו, ולזה לא נכנס החזו"א בדבריו אלה. — ומתורץ גם דלא חשש לטענת קיס לי, כיון שלא פסק כאן למעשה לד"ת שצא לפניו. — ולכן לא הזהיר החזו"א להזהר מהערמה, שמא עיניה נתנה באחר, או שהוא רוצה לגרשה צלי כתובה, לכן צאים בתולדה לעלות לא"י (ככפו"פ פ"י ופאה"ש א, כד ורדצ"ו ח"ג סי' תתנ"צ). דהחזו"א רק בחילוקי קדושה ראשונה ושניה קא עסיק השתא.

ה

אם כופין מעבה"י לא"י, ומעו"מ לעו"ב.

בענין אי כייפינן מחו"ל לשטח עו"מ שהוצא לעיל בסמוך שזו מחלוקת חוס' וכפו"פ. דלחוס' לא כייפינן, ולכפו"פ כייפינן. — יש לציין שהכנסת הגדולה (סי' ע"ה הגה"ע אות כ') הביא כן בשם י"א, דכופין לעזה וכיוצא בה אע"פ שלא כצו"ע עו"ב. — וראה מור וקציעה (סי' ש"ג, בגדר ישוב א"י דף ט"ו טור צ') דמשמע כן. — ובשו"ת מלבושי יו"ט (ח"צ חובת קרקע סי' י"ז) הוכיח מהרמב"ם דמעלין לעו"מ, מדתנן

לאשתו ואם לאו תצא בכתובה, וכמו כן נמי אם האשה מוחזקת יכולה לומר קיס לי כרח"כ דס"ל דבזה"ו ליכא מצות ישיבת א"י וליכא כפיה כלל עכ"ל, וי"ל. (הערת הגר"ר שמואל גרשון מרל שליט"א)

ד אכן כתב בשו"ת נשמת כל חי (ח"א יו"ד סי' מט בא"ד) ולענין הלכה בהך פלוגתא, נראה דאם הבעל מוחזק יכול לומר קיס לי כדעת רובא דרבוותא החולקים על רח"כ וס"ל דאיכא חיוב מצות ישיבת א"י גם בזה"ו, ויכול הבעל לכופ'

מוציאין ממנה ליהודה וגליל. [ועי' בחזו"א (ג, כד) שנוטה להמל"מ שכ' דעו"צ כנשו עצה"י].

ו

בחידוש החת"ס שגם לש"ס הבבלי האשה כופה את בעלה רק מחו"ל לא"י, אבל לא מא"י לירושלים. ובקושייתו דאיך אשה כופה, הרי משועבדת לבעלה.

בתשובת חת"ס (חיו"ד סי' רל"ד, ד"ה הנה) אחרי שהוכיח לפני כן שמאזה לדור צירושלים יותר משאר ערי א"י, כתב שצומח צוה"ז, והוכיח מאגרת הרמב"ן שכ' שכל שקדוש יותר, חרב יותר, וירושלים חרבה יותר מכל ערי א"י עיי"ש, מכלל דצעי דרישה וישב יותר, ויש לכופ' צ"צ לדור שם עכ"ד. — הוכחתו מהרמב"ן היא צמחה, שגם צוה"ז קדושה ירושלים יותר משאר ערי א"י [וכהמרדכי והג"א לפי הגירסא שלפנינו, מאזה טפי לדור בירושלים מבא"י, לולא הגהת הדרישה הג"ל, אלא דהמרדכי והג"א כ' שרק צומן ציהמ"ק יש מאזה טפי צירושלים, ולהרמב"ן גם צוה"ז], שהרי לכן חרבה ירושלים צוה"ז, מפני שמקודשת טפי גם צוה"ז. — ועוד שדוקא מפני שחרבה צומח, לכן יש מאזה צומח לישב זה צומחה כדי לישבה.

אבל הקשה הלא המורה חסה על האשה צמחות כיבוד אב ואם משום דרשות בעלה עליה, ואיך היא תכופ' אותו להושיבה צירושלים דוקא משום תוספת קדושתה, או צדי לישב את ירושלים. וצמחה מחו"ל לא"י י"ל משום שצוה"ל דומה כמי שאין לו חלוק וכע"ז ח"ו (כתובות קי:), אבל מא"י לירושלים הוא דבר תימה אפי' צומן ציהמ"ק כש"כ צוה"ז. וכן הקשה מהרי"ט (ח"צ יו"ד צס"ב כח) דלהלן.

ומכאן קושיא זו העלה דבר חדש דהגם דהצלי לא ס"ל כהירוש' שרק האיש כופה את אשתו לעלות לא"י ולירושלים, ולא האשה את האיש. אבל מודה הצלי שהאשה יכולה לכופ' את בעלה רק לעלות מחו"ל לא"י, אבל לא מא"י לירושלים. — והוא ד"הכל מעלין" יש לפרשו צב' אופנים, הכל הם המעלין את בני ציהס, או את הכל מעלין. ורש"י (המוצא צמחה"ק) פי' הכל מעלין לא"י נשוחיהן עכ"ל, הרי שצרישא צהכל מעלין לא"י פירש שהכל הם המעלין. וצרישא צהכל מעלין לירושלים פירש: את כל

(כתובות קי.) ג' ארצות לנשואין יהודה ועצה"י והגליל, ואין מוציאין מעצה"י ליהודה, והרי הרמב"ם (שמיטה ויוצ' ד, כח) כ' דעצה"י אינה חמורה מעו"מ, והראב"ד השיג דא"ל לק"ו דהא בעצה"י לא החזיקו עו"ב. א"כ מוכח דעו"מ כא"י לענין כפיה לעלות, דאל"כ אמאי אין מוציאין מעצה"י ליהודה. וראיה להכפופ' דלענין כפיה לעלות שזה עו"מ לעו"צ עיי"ש.

ולבאורה יש מזה קושיא עמומה על החזו"א שכ' שמעלין מעו"מ לעו"ב, ממשנה מפורשת דאין מוציאין מעצה"י ליהודה, ועצה"י לא עדיפה מעו"מ (לרמב"ם וראב"ד הנ"ל), ואפ"ה אין מעלין ליהודה. — וי"ל דצמחה איירי צוה"ז (כמו שח"י מהר"ם מרומנובורג הנ"ל הסתירה צין המשנה לירוש', דמחני צוה"ז) וצוה"כ החזו"א (ג, כה) דעצה"י הוא כא"י מן המורה לכל דבר, והרמב"ם (ד, כח) הנ"ל איירי צוה"ז שאז קדושה ראשונה בטלה, ועו"צ לא כצוה עיי"ש. וא"כ צוה"ז קאמר החזו"א שמעלין מעו"מ לעו"ב.

ועוד שכבר הצאנו צו"ת משנ"י (ח"א סי' נ' סוף אות ח') מתבואות הארץ (פ"א) שלענין נישואין הכונה צמחה (כתובות קי.) לעצה"י המערבית וצמחה א"י צין יהודה והגליל, וזו א"י ממש של עו"ב, דאילו מעצה"י המזרחית מעלין ליהודה וגליל. — ולגבי ציעור נחלקו (צמחיות פ"ט מ"א) דלרמב"ם וסיעתו גם שם הכונה לעצה"י המערבית, ולר"ת וסיעתו מדובר שם בעצה"י המזרחית. אבל לגבי נישואין י"ל דלכו"ע מתניתין איירי צמחה"ת. — ומנחת כן צמחי יוסף (סי' תפט סוף דף ק: ד"ה אמור) דהיא דכתובות להרמב"ם היא בעצה"י המערבית. וצוה מיושבת קושית החו"ט מ"ט הפסיק התנא בעצה"י צין יהודה לגליל, דעצה"י המערבית מקומה אכן ציניהם.

גם הצאנו צו"ת משנ"י (ח"א סי' נ' אות ב') וצמחה"י עמ"ס שציעות (ח"צ עמ' קמח) דרש"י ור"ת (יבמות טו.) ס"ל דעו"צ כנשו את עצה"י הצפונית, ור"ת שם צמחית השני כ' דעו"צ כנשו את עצה"י הצפונית וגם את האמצעית, וכן הסכימו רוב המפרשים (תוס' צ"ב נז. ד"ה הר, ומהר"י קורקוס שמו"ד, כח). והתשב"ץ (ח"ג סי' קצ"ח) הוכיח ג"כ דעצה"י נכשה ע"י עו"צ ונתקדשה קדושת מאות לענין חוצת קרקע, ושה היא צוה לא"י. [וכ"כ התבואות הארץ (עמ' יד)], ולכן כ' התשב"ץ (שם סי' ר') שמעלין מחו"ל לעצה"י אבל לא מעצה"י ליהודה. — ולפ"ז פשוט דאפילו איירי בעצה"י המזרחית, מ"מ נחשבת כא"י דעו"צ ואין

בני ביתו אדם כופה לעלות עליה עמו בירושלים עכ"ל, דהיינו את הכל מעלין לירושלים, אבל לא הכל הם המעלין לירושלים. — וא"כ זה הכל הם המעלין מחו"ל לא"י גם האשה ואפילו העבד מעלין את האיש [ורש"י שם] הכל מעלין "נשותיהן", אורחא דמילתא נקט, וקאי על כל המעלין, ואפי' עבד וכש"כ אשה]. אבל זה הכל מעלין מא"י לירושלים הפירוש הוא שאת הכל מעלה האיש לירושלים, אשתו ובניו ועבדיו ושפחותיו. אבל הם אינם מעלים אותם. — וז"ל החת"ם לחוס' (ערכין ג: ד"ה לאתני) שנחלקו רש"י ור"י, שרש"י פי' הכל מעלין שהאדון מעלה את העבד בעל כרחו. ור"י פי' שהעבד כופה לאדון להעלותו. — וקיים החת"ם שזה נראה נכון מאד, אלא שלא מנא לו רב או חבר לזה.

ויש לעיין לכאורה צעם קושייתו הנ"ל. דהא דאשה פטורה מבידוד אב ואם, הרי מבואר בגמ' (קידושין ל:) אשה אין סיפק בידה לעשות מפני שרשות אחרים עליה, פירש"י בעלה. וכן (בקידושין לה:) אשה דאין סיפק בידה לעשות, פירש"י שאיש סיפק בידו לכבד את אביו שאין אימת אחרים עליו עכ"ל. — וכן בשו"ע (יו"ד סי' רמ, יז) אחד האיש וא' האשה שוין בכבוד ובמורא של אב ואם, אלא שהאשה אין בידה לעשות שהיא משועבדת לבעלה לפיכך היא פטורה מכבוד אב"א בעודה נשואה. וכ' הש"ך (סקי"ט) דאם אין בעלה מקפיד חייבת בכל דבר שאפשר כמו האיש עכ"ל. — וא"כ פטור האשה מבידוד אב"א הוא רק מפני שבמציאות אינה יכולה מפני שיעבודה לבעלה. ולפ"ז למה לא תוכל לכופ אב"א לעלות לירושלים, כדי לדור במקום המקודש ביותר, אם אין בכפייתה זו פריקת עול בעלה מעליה, ושפיר תכופו לעלות לירושלים, ותאמר לו הריני משועבדת לך כמקדם, ואעשה לך הכל, אבל צעיר הקודש ירושלים.

וכמו שיכולה לכופו לעלות מחו"ל לא"י מפני שצחו"ל טומאת ארץ העמים, ודומה כמי שאין לו אלוך, וכמו שפי' הרי"ף (צעין יעקב שם) שצחו"ל הוא תחת ממשלת שרי האומות שלמעלה, וא"י היא רק תחת ממשלת הקב"ה, ואין לשרים שום שליטה בא"י, זאת אומרת שגם צחו"ל מלא כל הארץ כבודו, וגם שם עובדים להשי"ת בצורה ומצוות, אלא שאין צחו"ל המעלה הרוחנית שצא"י. א"כ אם לעלות לא"י יכולה לכופו, למה לא תכופו גם לירושלים מפני המעלה הרוחנית שבה.

וסעד לדברי ממש"כ בשו"ת מהרי"ט (ח"ב חיו"ד רס"י כ"ח) דעיקר טעם הכפיה משום קדושת א"י ומצוות ישיבתה אפי' בזה"ז בחורבנה, דאי משום קיום המצוות התלויות בארץ, אשה מאי עבדה במצוות אלו שמהא כופה את האיש לעלות, הרי אמרו פ"ק דקידושין (ל:) לענין כיבוד אב ואם איש יש סיפק בידו לעשות, אשה אין סיפק בידה לעשות, מפני שרשות אחרים עליה, וכש"כ לשאר מצוות, וכש"כ מצוות התלויות בארץ דכל מה שקנתה אשה קנה בעלה, ואינה היא דמחייב במצוות התלויות בקרקע, ולא היא, ולמה תכופ את בעלה לעלות לא"י, עכמו"ד. — הרי דאם טעם הכפיה משום קדושת א"י, אז לא קשיא ליה, וכנ"ל דשפיר גם אשה שייכת בקדושת שכינה שצא"י, ואין זה מפריע לשיעבודה לבעלה, וכמו שנחצאר. ורק אם טעם הכפיה מפני המצוות התלויות בארץ, אז מקשה הרי משיעבודה לבעלה פטורה מבידוד אב"א וכש"כ משאר מצוות, ואין תכריח היא אותו לעלות מפני מצוות שרונה לקיים. — וא"כ לפי מה דס"ל לחת"ם שטעם הכפיה הוא משום קדושת שכינה, לכאורה לא קשה וכנ"ל.

וכנראה ס"ל למהרי"ט ולהחת"ם דשיעבוד האשה לבעלה הוא כ"כ חזק שיכול לדחות המצוה הגדולה של כיבוד אב"א, שהשווה כבודם לכבוד המקום (קידושין ל:) הגם שהבעל יכול לתת לה רשות, מ"מ כל זמן שאינו נותן, השיעבוד מפקיע מכל מצוה הפוגעת בשיעבודה לבעלה. כגון אם האשה תרצה להתפלל, וזה יפריע לשיעבודה לבעלה, למה שחייבת לעשות לו, אז מסתמא פטורה, כמו מבידוד אב"א. כמו"כ אם נוח לו לבעל להשאר צעיר צא"י, וקשה לו לעלות לדור בירושלים, אז היא משועבדת להשאר אצלו. — דרך למעלה הגדולה והעיקרית של א"י כלפי חו"ל, יכולה לכופו, כיון שגם הוא יתנה, וגם לו זו טובה גדולה לדור בא"י. אבל למעלה הרוחנית של ירושלים כלפי א"י בזה שיעבודה לבעלה עדיף.

והנה כתב כק"ז מרן החת"ם דבריו הנ"ל בלשון לולא דמיסתפינא לומר דבר חדש, וקיים שלא מנא לו רב וחבר. — והיינו מפני שמנאנו בראשונים שגם האשה יכולה לכופ את בעלה לירושלים. שכן מבואר בפ"י המשניות להרמב"ם (סוף כתובות), והרמב"ם לשיטתו בזה (בהל' אישות יג, ב) שאין חילוק בין כפיית האיש והאשה ובין לא"י או לירושלים. גם המאירי כתב כן (בשלהי כתובות), וכן מבואר מהכפתור ופרח (פ"י

דף כט: סוד"ה מסתברא) "ואם בא"י היא תבקש ירושלים". ומשום"ה המצי"ט (ח"א סי' קלט) עיי"ש, ומשום"ה מהרי"ט להלן (סי' ר"ו). — אכן החת"ס ידע שזה חידוש, וצ"ס דבריו על לשונות רש"י, וז"ל שזה דלא כהגהת אשרי.

ז

בהסבר הגר"א לשי' מהר"ם שבזה"ז אין האשה יכולה לבוא

בביאור הגר"א (אהע"ז סי' עה סק"י) אחרי הציאור ד' הרמז"ס דבזה"ז כופין צ"ן איש צ"ן אשה, וד' מהר"ם דבזה"ז כופין רק את האשה וכהירושלמי והתוספתא, ושכ' המדרכי והג"א דהצבלי דכופין שניהם בזה"ז, והירו' בזה"ז, ומזה הוכיח דכח האיש יפה מכח האשה — כתב הגר"א "והטעם נ"ל דאין מנהג על האשה עתה לדור בא"י, דמשום מלות הנהוגות שם, דוקא האיש מנהג עליו לטרוח לקיים, משא"כ בזמן ביהמ"ק" עכ"ל.

מבואר מדבריו דנקט כטעם משום המנוות שבא"י (כתשנ"ז וסיעתו). ושאלין האשה שייכת צמנוות הארץ (כמהרי"ט והחת"ס), מפני השיעבוד לצעלה, וגם מפני שמה שקנתה אשה קנה צעלה. ובזמן המקדש כופה את צעלה. וז"ל שזה משום קדושת שכינה, אבל בזה"ז נשאר רק חיוב המנוות, ולא שייך באשה. — וכ' הגר"א להסביר בזה שיטת מהר"ם המחלק צ"ן זה"ז לזה"ז. אבל הרמז"ס וכן השו"ע כתבו בסתמא שגם בזה"ז כופין שניהם. — וז"ל דהרמז"ס לשיטתו (בית הצחירה ו, טו) דס"ל דקדושת שכינה לא צטלה מירושלים והמקדש, וא"כ כמו"כ לא צטלה מכל א"י, דשכינה אינה צטלה לעולם. ולכן גם בזה"ז האשה כופה את צעלה משום קדושת שכינה. אבל שאר הראשונים ומהר"ם דסבירי שבה"ז אין האשה כופה צעלה משום מנוות כנ"ל, י"ל דאולי בשיטת הראשונים (שם) דס"ל שצחורבן הבית גלגלה השכינה, ונשאר רק חיוב מנוות ובה אשה לא שייכת. [ועי' מש"כ בזה בבית הלוי (ח"ב סו"ס י'). ובס' מועדים וזמנים (ח"ה סי' שמו עמ' רד) כתב שגם קדושת א"י לא שייך כ"כ באשה. ועי' בכפ"פ (ריש פ"י ד"ה מסתברא) שצריך לחקור אם המצקשת היא אשה חשוכה וחסידה ומתוך חסידותה רוצה בזה].

והירואל משה (מאמר ישו א"י סי' ז') הקשה על ע"ס סדרת מהרי"ט והחת"ס הנ"ל דאשה ועבד מאי עבדתייהו צמנוות התלויות בארץ [דאשה אין סיפק בידה, ומה שקנתה קנה צעלה, ומה שייך עבד צה"ס]. — דהלא גם האשה והעבד מזהרין שלא לאכול טבל, ולהפריש תרומות ומעשרות, וכן ליזהר בקדושת שביעית. ותנן ג' דברים חייב אדם לומר ערב שבת עשרתם ערבתם וכו'. הרי שהרגילות שב"צ מעשרין, ואף שעושים בשליחות צעה"ב, מ"מ גם השליח מצריך כמילה וסופר. וא"כ שייכות גם באשה ועבד המנוות התלויות בארץ.

והנה מציאור הגר"א הנ"ל מצאור דנקט ג"כ בסדרת מהרי"ט והחת"ס "דדוקא האיש מנהג עליו לטרוח לקיים" המנוות התלויות בארץ. ולחומר קושיית היואל משה, ז"ל כנ"ל, דכשאלו דנים על האשה ע"מ ודאי ששייכת צמנוות התלויות בארץ, שאין מ"ע שהזמן גרמא. ומוזהרת מטבל וחייבת להפריש תרומ"ע ולהזהר בקדושת שביעית, ואם יש לה שדה מנכסיה חייבת צלקט שכחה ופאה וכו'. ודבר זה מצינו שהבית שייך לאיש ואשתו ביחד, וכן רוסמים בספרי רישום המקרקעין (טאצו), וא"כ גם היא מחוייבת צמנוות התלויות בארץ כמה שגדל בחרס. — אבל כאשר האשה רוצה לבוא את צעלה לעלות לא"י, בכדי שהיא תוכל לקיים בא"י את המנוות שבארץ, בזה רוצה עליה שיעבוד צעלה, ואם אינו נוח לו לעלות לא"י, משועבדת היא לדור עמו.

ח

בחידוש החת"ס דכפיית האשה לבעלה אינה מטעם מצוה, אלא מדין אישות

שוב ילא החת"ס לחדש (בהסבר שיטת מהר"ם מרומנוצור הנ"ל) דענין כפיית האשה לצעלה לעלות לא"י, אינו משום מנהג, אלא משום עניני אישות שצינו לצינה, דבזמן בהמ"ק הוא עולה לרגל, ואינה רוצה להשאר בחו"ל לצדה צייתה וצטכנה, ולעלות עמו הוא טלטול הדרך, לכן היא מעלה אותו לא"י, ומשם מעיר בא"י קרוב לה לעלות לרגל עמו יחד, או אפילו תשאר צייתה בא"י אין כאן סכנה. ואפילו אם הם גרים בא"י, יכולה היא מטעם זה לכופו לעלות לירושלים, דעכ"פ אפי' טלטול קרוב קשה לה, וגם הוא יסאר הרבה בירושלים, לאכול כל המע"ש (כחוס' צ"ב כא. ד"ה

בתשובות מיימוניות השייכות לספר נשים, צרמז"ס הולאת ר"ש פרנקל סי' כח).

חזינן בלשון רבינו מאיר שלא הזכיר "מנוה טפי" וא"כ דבריו מתפרשים יפה לפי שפירשן החת"ס. והכי קאמר דאין לחלק בכפיית האיש לאשתו בין זה"צ לזה"ז, אלא גם צוה"ז הצעל כופה אשתו כמו צוה"ב, מכחו של הצעל על אשתו. ולגבי כפיית האשה לבעלה יש חילוק, דצוה"ב גם היא כופה [ולפ"ד החת"ס זה מדין אישות שלה], וצוה"ז אין היא כופתו [דלא שייכת טענת אישות עוד]. — וא"כ הצבלי איירי צוה"ב, ואז כופין זה את זה, הוא כופה אותה מכח הצעל, והיא כופה אותו מטענת אישות. והירושלמי איירי צוה"ז ואז הוא כופה אותה מכח הצעל, אבל היא אינה כופתו מטענת אישות.

אלא שכפי שהציאו המרדכי והג"א דברי מהר"ם צוה"ב הוא "מנוה טפי" שפיר נדחק החת"ס, אבל דברי מהר"ם במקורן א"ש לפי פירוש החת"ס.

ט

אם מועיל תנאי לא לכופף לעלות לא"י

לפ"ד החת"ס שהאשה יכולה לכופף את בעלה בזמן המקדש, מטעם אישות. יהי נפק"מ צנזון מהרי"ט זאלון (סי' ר"ז) באיש ואשה שנישאו בצפת, ועקרו צרונס לדמשק, וחזרה ומצעתו לשו"ב לא"י. ופסק שהדין עמה, ואינו יכול לומר דכיון שיצאה לחו"ל, הרי מחלה, וש"ב אינה יכולה לחזור ולכופף. דיכולה לומר לא מחלתי אלא כל אותן הימים, ועתה אני רוצה לשכון בצד צא"י. מדע כשנשאה בחו"ל, ובסתמא ה' על תנאי שישכון שם, או אפי' התנה בפירוש הדירה במקום פלוני, עם כל זה יכולה לכופף לעלות לא"י, ה"נ לא שנא, דכיון דשיצת א"י מנוה, לא שייך צוה מחילה עכתו"ד. [וע"ע במהריט"ז סי' ה' ורכ"ז]. ולחת"ס בדעת מהר"ם שכל ענין העלאתה את בעלה הוא מטענת אישות דידה, ולא שייך צוה"ז כלל, אפילו צוה"ב צנזון מהריט"ז הנ"ל אם יצאה מרצון י"ל שמחלה על זכות אישות שלה, ומנוה הרי אין עליה בלא"ה.

והנה במש"כ מהריט"ז שפילו התנה בפירוש הדירה במקום פלוני צו"ז יכולה לכופף. פליג צוה על רדב"ז (ח"ג סי' ת"י) שכ' שע"י תנאה נסתלק ממנה

כי מניין, ותש"ב היא לזדה. — משא"כ צוה"ז שאין עליה לרגל ולא מע"ש, א"כ אפילו ירצה לנסוע ליו"ט לירושלים יטורך רשותה. ולכן אינה יכולה לכופף לעלות לא לא"י ולא לירושלים, מע"ש שהיא מחבטלת ממנוה יש"ב א"י, מה בכך, אשה רשות בעלה עליה. אבל הוא יכול לכופפה, דכח איש עדיף והן הן דברי מהר"ם, עכתו"ד בקינור.

חזר כאן מרן החת"ס מסבירתו הקודמת, דלכופף לא"י יכולה האשה מפני שבחו"ל דומה כמי שאין לו אלוך וכע"ז ח"ו. וזה שייך אפי' צוה"ז. ולכופף לעלות מא"י לירושלים אינה יכולה אפי' בזמן צהמ"ק. — ולפי מה שהסביר עתה ד' מהר"ם, בזמן צהמ"ק יכולה לכופף לא"י ולירושלים, וצוה איירי הצבלי, וצוה"ז אינה יכולה לכופף לא לא"י ולא לירושלים, וצוה איירי הירושלמי. — ומתורצת לפ"ז קושיית הטור על מהר"ם, דאי איירי הירושלמי צוה"ז למה כופין אותה עכ"ל. דכפיית האיש אינה משום מנוה, דאי משום מנוה גם היא היתה יכולה לכופף [דהשתא לא קאי צבצרא דמשועבדת לבעלה]. אלא כפיית האיש הוא מכח האיש שעדיף מכח האשה אפילו בשאר ארצות.

ונדחק החת"ס בלשון המרדכי והג"א שהציאו צ"ס מהר"ם: דצרייתא מיירי בזמן שצהמ"ק קיים דאז הוא "מנוה טפי" לדור צירושלים וצא"י וכו', כלומר דמשום כך יכולה האשה לכופף. והרי לפי דבריו כל כפיית האשה היא לא משום מנוה, אלא מטענת אישות שלה, שמהיה יחד עם בעלה. וכ' ליישב דהכי קאמר, דהוי מנוה טפי לעלות לרגל ולדור צירושלים לאכול כל המע"ש, ועי"ז יש לה טענת אישות. אבל כתב שאין דברי מהר"ם לפניו. — והנה הם בתשובות מהר"ם מרוטנבורג (דפוס קרימונא סי' קצ"ט) וז"ל ועל כי ראיתי שיש בני אדם באין לחלק בין בזמן הבית בין בזמן הזה, צריך אני לצאר דאין לחלק צוה, דהא אמרינן צירושלמי בשלהי מס' כתובות, הוא רוצה לעלות לא"י והיא אינה רוצה כופין אותה לעלות, היא רוצה והוא אינו רוצה אין כופין אותו, וקשיא לן דהא תניא צפ' בתרא דכתובות, תרווייהו, או אותו או אותה, איזה מהן שמעכב. אלא נ"ל דצרייתא דכתובות בזמן שישראל שרויין על אדמתו, וההיא דירושלמי צוה"ז, ואפ"ה היכא דהוא אומר לעלות והיא אינה רוצה כופין אותה לעלות, ואם לאו תנא שלא בכתובה, דצוה יפה כח האיש מכח האשה עכ"ל (וע"ע באורך

י

בד' האבני נזר שיש ג' טעמים בטעם מעלין, ושטעם קדושת שכינה מעלין רק מי שראוי לשכון בא"י.

בישוב דברי המדכי וההג"א (הג"ל אות א') לפי הגירסא שלפנינו "ירושלים מבא"י" כתב גם האבני נזר (חיו"ד סי' תנד, לג-לה) דיש בישיבת א"י וירושלים ג' טעמים: מ"ע דישיבת א"י, מפני המנוות התלויות בארץ, וסברא לדור במקום המקודש לשכינה. — ובחיוב המנוה דישוב א"י והמנוות התלויות בארץ אין לדקדק אם הוא לדיק וראוי לדור במקום המקודש, דעכ"פ מנוה הקצ"ה עליו, ובהדי כבשי דרחמנא למה לך [א"ה אבל זה בודאי, שאם יושב בא"י ואינו מקיים תורה ומנוות, אין א"י סובלתו והארץ בזה בשו"ת ישועת משה (ת"א סי' כא) דהחילונים אין צידם מנוה ישוב א"י]. אבל מה שסברא לדור במקום מקודש, ז"ל לדיק וראוי לך, דאל"כ מי ציקש זאת מידכם רמוס חלרי [א"ה נראה בכונתו אפי' אם שומר תורה ומנוות בכללות, אבל אינו אדם זהיר וחרד על דבר ד' לשמור עצמו ולהתנהג בקדושה, וכדמשמע מדבריו דלהלן בסמוך]. — וא"כ הצבלי איירי בזה"כ דאז מנוה לדור בא"י, וצוית ירושלים מפני המנוות שבה, אכילת קדשים קלים ומע"ש, ואז שניהם כופים זה את זה. וגם האשה כופה את בעלה לעלות ולקיים המנוות. אבל הירושלמי איירי בזה"כ שאין מנוות ירושלים, וגם בא"י הן רק מדרבנן, א"כ אינה יכולה לכופ בעלה מפני המנוות, כי אם מסברא לדור במקום קדוש, ובה יכול הצעל למאן ולומר איני ראוי, ולמה אעלה בשבילך. בשלמא כשהוא ראוי, גם היא נטפלת לו. וגם הוא יכול לכופה מכח הצעל על אשתו, היפך דעת ר"ת, עכתו"ד עיי"ש"ה.

וד"ק צריכים לי ביאור. שהרי כמבואר לעיל גם משום ישוב א"י והמנוות התלויות בארץ, צריך להיות איש השומרן ומקיימן. דאל"כ מה שייך לכופ לעלות אם אינו מקיימן. א"כ מש"כ לדור במקום מקודש, לא די בשומר תורה ומנוות, אלא גם במתנהג בקדושה, להיות ראוי לדור במקום השראת השכינה. — וא"כ בשלמא לעצמו יכול להיות עניו, לומר איני ראוי לישוב צעה"ק ירושלם ת"ו. אבל למה לא תוכל אשתו לכופו ע"י צ"ד, שיראו המתנהגותו, ואם יודעים שמתנהג כראוי למי שצא לשכון בחצרות ה' בחוכה

דין הכל מעלין לא"י וכ' עוד דאין לומר שנשבע רק שלא ללכת למקום אחר אבל שלא יעלה לא"י לא היה צדעמו. זה שייך רק בשבועה שצינו לבין עצמו, אבל בשבועה שצין אדם לחצירו לא אמרינן הכי, שהרי לדעת אשתו נשבע, ודעתה שלא יפרידנה מאמה לשום מקום ואפילו לא"י. — וכן מוצא צבאה"ט וכנה"ג (סקט"ז) ממנהר"ם גלאנטי (סי' מד) שאם התנה צפירוש לא להוציאה ממקומה ה"ז חייב לקיים תנאו.

ובביאור פלוגתתם י"ל דפליגי עם זה בכלל מתנה על מה שכחצו בחורה, דלא מועיל תנאו, דלמהריט"ך ל"מ תנאו. וכ"כ מהריט"ך (סי' רכו) שאם נשאה בא"י והתנה שיוציאה לחו"ל, אינו יכול להוציאה, דלא מהני שבועה לבטל המנוה.

ורדב"ז ומנהר"ם גלאנטי יסברו דלא הוי מתנה עמש"כ בחורה, כמש"כ ההפלא"ה כיון דלא מפורש בחורה. גם י"ל שהרי רוב ישראל בחו"ל יושבים בגלותנו, בהיתרים שונים שנאמרו בספרי האחרונים, כגון שלא לעלות בחומה בקיצוץ רב, ודוחק פרנסה, ולימוד תורה במקומו, ועוד. א"כ זה המתנה לגור בחו"ל, הרי הוא כאחד מהם, ולא מקרי מתנה עמש"כ בחורה.

אכן י"ל דפלוגתתם תלויה בדבר אחר, דדעת רדב"ז ומנהר"ם גלאנטי לכאורה מוצנת שאם התנה צריך לקיים תנאו [כיון דלפי מה שנחבאר לא הוי בכלל התנה עמש"כ בחורה]. ומנהר"ט"ך יסבור דנהי שהתנה לגור במקומם בחו"ל, הרי זה רק לשלול מקום אחר בחו"ל, אבל לא א"י, כיון שמנוה לעלות לא"י. — ולפ"ז אם התנו צפירוש ע"מ שלא יכופו וא"ז לעלות לא"י התנאי קיים. וכ"כ בשו"ת האלף לך שלמה (סי' קיח) שבזמנינו שלא נהגו לכופ אשה לעלות לא"י, א"כ מתחילה אדעתא דמנהגא נשאה שלא לכופה, ולכן אין צידו לכופה עיי"ש.

ובעניני תנאי ושבועה, כגון שלא להוציאה ממקומה, או שלא להעלותה לארץ ישראל ולירושלים או שלא להפרידה ממשפחתה, וצבאור ד' מהריט"ך, עיין עוד באוצר הפוסקים כרך יט דף קכו: ובתשו' רדב"ז ח"ג סי' תתנג (ה). וצערך שי, וס' משפטי שמואל להגרש"צ ורנר ז"ל מהדו"ת סי' ט"ו. [ואציין שבנוסף הכתובות הירושלמיות הקדומות היה כתוב "הדירה פעה"ק ירושלם ת"ו"] ובאתי בכל זה רק להעיר.

ומחוייבת במנאות עכ"ל. ומשמע מפשטות לשונו שאין כפייה בכלל טעם של קדושת שכינה, כי אם של חיוז המנאות החלויות בארץ, ויל"ע.

יא

אם יכול הבעל לכופף אשתו לעלות לא"י ע"מ לחזור לחו"ל

יש להסתפק במי שרוצה לעלות מחו"ל לא"י למשך כמה שנים על דעת לחזור למקומו בחו"ל, אם יכול לכופף את אשתו שחלה עמו. והגם שאינו מצוי שיכפה ע"י גירושין ושלילת כתובתה, אם עולה רק לתקופה קצרה, ככ"ז כ' המצ"ט (ח"א סי' קל"ט) דמדקתני כופין משמע דכופין קודם דדברים, ואם לא תראה תלא, ומסתפק אם כופין בשוטים עיי"ש. וא"כ ה"נ מה דינה אם צריך לכופף דדברים או בשוטים לעלות עמו. — [וצרור שאין זה בכלל מש"כ הריצ"ש (סי' פ"א) ומוצא בח"מ וצ"ש (סק"ט) שאין האיש יכול לכופף ללכת עמו על הספק מעיר לעיר, כי כאן רוצה להוליכה לא"י ארץ טובה ורחבה, למקום ידוע, אלא שאינו לקצו ולהסתפק].

ולבאור זה תלוי בטעמי הכפיה, דלהסודרים שהטעם מפני קדושת א"י והשראת השכינה שבה, א"כ מה נפק"מ כמה זמן דעתו לשהות בארץ הקודש, עכ"פ יהנה מזיו השכינה, ויכול לכופף לעלות עמו. דאין אדם יכול ורשאי לעמוד בלי אשה. וכן אם הטעם מפני חיוז מנאות הארץ, כן הוא גם בתקופה קצרה, יכול לקיים אז הרבה מהמנאות שבא"י. — אבל אם הטעם מפני ישוב א"י, י"ל שבציאה לא"י לזמן קצר אין מקיימים ישוב א"י, שהרי הרמב"ן בספר המנאות (במ"ע הנוספות מזה ד') פירשה שנצטוונו לרשת הארץ וכו' שגא' והורשטם את הארץ וישבתם בה וכו' שנצטוונו לרשת הארץ ולשבת בה עיי"ש. ומי שמחייב בא"י ציית וציטתה של קצו, ה"ו והורשטם וישבתם, אבל הצא רק לזמן מה, ע"מ לעזבה, לכאורה אינו בכלל זה. וא"כ אינו יכול לכופף אשתו לעלות עמו [באופן שצלי טעמא דכפיה לעלות, אינו יכול לכופף לעזוב מקומה, וללכת עמו למקום אחר כמצוה בסוגיין ובשו"ע סי' עה].

אבל בשו"ת מהרי"ט (ח"צ חיו"ד סי' כה, דה"ה איצרא) כתב דעיקר טעם הכפיה לעלות הוא משום קדושת א"י ומנאות ישיבתה הוא אפילו בזמן הזה

ירושלים, אז חכוף אשתו אותו ע"י צ"ד, לוותר על ענותותו ולעלות לירושלים. — וצ"ל בזכות האצ"ו, דלדעת אם התנהגותו בקדושה יומם ולילה, יכול רק האדם בעצמו, ואין צ"ד יכולים לדעת הכל ממה שנראה עליו מבחוץ, דאדם יראה לעינים וד' יראה ללבב. ולכן אם הצעל נזוח ואומר שאינו ראוי, מי יכופפו.

גם יש להסביר מש"כ האצ"ו (שם, ולפי כן באות כח) שאם האיש ראוי, אז יכול לכופף את אשתו אפי' אם היא אינה ראויה, כיון שטפלה ומשועבדת לבעלה, עד שפטורה מבידוד אצ' ואם מפני שרשות בעלה עליה עיי"ש. ויל"ע שהרי השיעבוד האשה לבעלה הוא לעבוד לו כל מה שחייבה חז"ל ולחיי אישות וכו'. אבל אם למשל יפול כוצע בעלה לצור או לים, האם מחוייבת לסכן נפשה להצילו לו. וכמו"כ אם יודעת שנפשה שאינה ראויה באמת לדור בעיר הקודש ח"ו, למה משועבדת לבעלה לעלות ולהסתכן בולא תקיא הארץ אחכס. — אכן י"ל דצ"ל לאצ"ו דשיעבודה לבעלה עושה אותה כטפלה לו, וכמו שכתב שם דוגמא, שלעשו עמד זכות ישיבת א"י (ולכן וירא יעקב מאד) דצ"ל מפני שהיה טפל ליצחק. ה"נ באשה היא ככלע ממנו, אפי' כשלעצמה אינה ראויה.

עוד כ' האצ"ו (שם אות לו) לפי דרכו דלעיל, ליישב הסתירה שבדברי מהרי"ט (הנ"ל באות ג'). דלעולם ישנם כל ג' הטעמים שהזכיר [ישוב א"י, מנאות החלויות בארץ, קדושת שכינה], ולשטט עו"כ אפשר לכופף מפני ישוב א"י והמנאות החלויות בארץ, דבזה לא דקדינן אם הוא ראוי או לא, כיון שמנאות עליו לישב בא"י ולקיים מנאותיה. אבל בנדון מהרי"ט (ח"א סי' מ"ז) הוי עובדא באיש שרצה לכופף אשתו לעלות מחו"ל לעזה, שלדעת מהרי"ט רק כצוה עולי מנרים ולא עו"כ, ולשם אין מעלין מפני המנאות, רק מפני השראת השכינה [בהכפחור ופרח ששוה שטח עו"מ לעו"כ בזה]. והאיש רצה לעלות לעזה מחמת פרנסה, ואין ראיה שראוי לקדושת א"י, וא"כ לא שייך אצלו הטעם לדור במקום מקודש, עכמו"ד עיי"ש.

ודבריו קילורין לעינים, אכן מהרי"ט בתשובתו לא דן בזה, ולא הזכיר, שיש לצדוק האיש אם ראוי הוא לדור בא"י, ואם יכול לכופף אשתו מבחינת היותו נדיק וראוי לדור בא"י. אלא כתב (בסוד"ה תשובה) ומ"מ לענין כפיית עליה שאינה אלא בשביל המנאות החלויות בה לא אמרינן אלא א"י המקודשת

בחורבנה, כמ"ש הרמב"ן בטה"מ (הנ"ל), דאי משום קיום המלוות החליות זה, אשה מאי עבדמה צמנות אלו וכו' וכו' — ולהלן (נד"ה ומשמע) כ' שאין עיקר המלצה בעליה, אלא בישיבה והדירה שמה, אבל מי שעולה לראותה ע"ד לחזור לא מנינו בזה מלצה מפורסמת, ואפילו חימא שזכות הוא לו ממ"ש (כחוצות ק"א). כל המהלך ד' אמות בא"י וכו' מ"מ מ"ע ליכא עיי"ש. — הרי דלמרות דנקט טעמא דקדושת א"י, בכ"ז פשיטא ליה דע"מ לחזור אינה מלצה [לענין נדר דאיירי ביה, והה"ד לענין כפיה].

ומבואר ממנה"ט דעיקר טעם הכפיה לעלות היא משום מלצה ישוב א"י, וחילוקי הדעות בטעמים השונים [קדושת א"י או חיוב המלוות] הן צמנות ישוב א"י. וכחז כאן צמנות זו דהכפיה לעלות הוא משום דמלצה ישיבתה היא משום קדושת א"י, וזה שייך בזה"ז וגם בנשים. — אבל בעליה ע"ד לחזור שאין בזה מ"ע דישב א"י, ממילא לא שייכים גם שני הטעמים האחרים.

ובהפלא"ה (לחצות קי) מדייק למה פירש"י ב"הכל מעלין לירושלים" את כל בני ציתו אדם כופה "לעלות ולשב" עמו צירושלים עכ"ל, ולא פירש זאת מיד צרישא צהכל מעלין לא"י. וכחז ההפלא"ה דכונת רש"י לעלות ולשב, ר"ל דדוקא כשרוצה לקבוע שם דירתו משום ישוב ירושלים, אבל לעלות ע"מ לחזור אינו יכול לכופה, ואפילו צרגל דהרי הכחוז אומר כל זכורך וכו'. והיינו דלא הוצרך לפרש כן צרישא צמעלין לא"י, דמילתא דפשיטא הוא, דלקבוע דירה שם, דלא מנינו צחורה חיוב עליה לא"י ואפילו לרגל מחו"ל כצריש פסחים עכמו"ד.

והנה לעלות מא"י לירושלים אין מלצה ישוב א"י, וגם לא מנינו מלצה ישוב ירושלים, והעליה מא"י לירושלים היא רק משום קדושת ירושלים עיה"ק ח"ו, ובכל זאת כחז שרק לקבוע דירתו שם יכול לכופה. הרי דאפילו אם טעם הכפיה משום קדושת א"י, ג"כ אינו יכול לכופה אם דעתו לחזור. — ומש"כ צחשו' חת"ס (יו"ד רס"י רל"ד) הנ"ל, שפשוט צעינו שישבת ירושלים יש צה מלצה יותר מישבת שאר ערי א"י, וראייתו משלהי כחוצות הכל מעלין לירושלים עיי"ש. אין כונתו שיש מלצה ישיבת ירושלים. אלא שמלצה ישוב א"י מקיימים יותר צירושלים מצחאר א"י, שהרי כל מלצה ישוב א"י הוא מפני קדושת השכינה, וא"כ זה שייך צירושלים ציותר. ולכן

כחז שם דדוקא בזה"ז שירושלים צחורבנה יותר מצחאר א"י, מלצה יותר לישבה. והיינו שכל זה צכלל ישוב א"י, לישב חורבניה.

מקור לזה מנינו צשו"ת שצט הלוי (ת"ג סי' ר"א) שחידש דחזינן צרמב"ן (צחוספ' לטה"מ, מלצה ד') דמסמין ישיבת א"י אקרא (דצריס א, ז) דארץ הכנעני והלצנון וגו', ודרשו צספרי (פיסקא ח') דהלצנון זה ציהמ"ק, ולמה פרטה חחורה מקדש צמלוצ כיצוש, הרי המקדש היה צאמצע א"י, אלא מפני שהוא חלק ממלוצ כיצוש ויישוב לכצוש ולהחיישב צמקדש וצירושלים השייך לו, ומה"ט מעלין לירושלים מא"י, כמו מחו"ל לא"י עכ"ד. — והוא מקור נאה למה שנחצאר לעיל, שצירושלים יש מלוצ ישוב א"י יותר מצחאר א"י. — וא"ש שגם ההעלאה לירושלים שייכת רק אם רוצה לקבוע ישיבתו צה, כההפלא"ה הנ"ל.

ואבתי יל"ע לפ"ד החת"ס (חיו"ד סי' רל"ד) כנ"ל, דכפיית האשה לצעלה, הוא מטעם אישות, שיכולה לצרצ להשאר לצדה. א"כ גם לצעל ישנו טעם אישות, שאינו יכול ואינו רשאי לישב לצדו, צפרט תקופה של כמה שנים. והגם שהוא יכול לצפותה לעלות מחו"ל לא"י מטעמי חיוב מלוצ א"י, וקדושת שכינה. מ"מ גם טעם אישות יש לו, דלמה יגרע הצעל מהאשה, אם נאמר שלאשה יש טענת אישות ולא לצעל, ורק ליחר חוקק חיקנו חכמים שיכול לכופה מטעמי מלוצ.

אבל הא ליחא, דאם אינו יכול לעמוד צלא אשה, א"כ ישאר אצלה צציתו. ורק מטעמי מלוצ וקדושת צצא"י יכול לכופה לעלות עמו. ורק צאשה נתן החת"ס טעם אישות, ולא שייך אצלה לומר שחישאר אצלו צצית. שהרי הצעל עולה לרגל ממילא, וכיון שקשה לה להשאר לצדה, היא יכולה לכופו להחיישב צא"י או צירושלים צכדי שלא יעוצנה צעת עלותו לרגל. — אבל כפיית הצעל אינה יכולה להיות מטעמי אישות.

אכן לפמש"כ החת"ס (שם) דלפי מהר"ס מרוטנצורג כפיית הצעל בזה"ז היא מטעם כח הצעל שעל אשתו, לכאורה גם בעליה לכמה שנים על דעת לחזור, האשה משועצדת לצעלה, וצכוחו לכופה לעלות עמו, ויל"ע. — שוב ראיתי צחזון איש (אהע"ז סי' סט, ב) שאין יפוי כח של א"י, אלא צעולה להשחקע, אבל לא ע"מ לצאת עכ"ל ועיי"ש. והיינו שכל תקחז"ל לכפות,

מחזיה טעם שיהי, אפילו מכח הצעל שעל אשתו, הוא רק לעלות ולהשתקע.

וכן דעת הכנסת הגדולה שהעתיק דברי מהרי"ט הנ"ל שאע"פ שללכת לא"י ע"ד לחזור זכות היא לו אבל אינה מצוה, ואין כופין כמש"כ הראנ"ח (במ"ז סי' מ"ג) ואין לשלטי גבורים עיי"ש.

והשלטי גבורים הוא בריש פ"ג דשבועות (בר"ף דף ת.א) דאירי במי שנדר בעת צרה ללכת לא"י ולשוב מיד (שם דף ז.א). וכח דליכא מצוה כלל ע"מ לשוב, ויכול לישראל על נדרו. ואפי' למ"ד דהאידינא מצוה ללכת לא"י, היינו דוקא ע"מ לדור, אבל ההליכה ע"מ לצאת אין זה מצוה, דכי היכי דהיציאה ע"מ לשוב אינה עזירה, כך ההליכה ע"מ לשוב אינה מצוה, דעיקר ההליכה והיציאה תלוי בדירה וכו', דמה מצוה יכול להיות צהולך לא"י ע"מ לשוב, מי ציקש זאת מידו רמזו חזריו עכ"ד. — וד"ק מפליאים דלכאורה מסתברים מאד דברי מהרי"ט הנ"ל, דאין מצוה מפורסמת [ר"ל ידועה] צעולה ע"מ לחזור, דאמנם זכות הוא לו, אבל מ"ע ליכא. וא"כ שזכות הוא לו, וע"י ההליכה ד' אמות הוא צן עוה"צ (כמוצות קיא.), והציאה הרמב"ם להלכה (צה"ל מלכ"ה, יא), למה ציטל הש"ג ערך ההליכה לגמרי, עד שקרא עליו מי ציקש זאת וכו'. — ונ"ל דכיון שעלה לא"י, אע"פ שלא נשתקע בה, מ"מ כשעוזבה לאו שפיר עבד, ולכן כ' שם דאין להקצ"ה נח"ר מזה. דיותר טוב היה אם לא צא כלל.

אבל נראה דהעולה ע"מ ללמוד כמה שנים צא"י, ואחז"ל (ספרי ר"פ עקב) וזה הארץ ההיא טוב שאין תורה כחורת א"י, בודאי אינו צלל דברי הש"ג. ובדאי זכות הוא לו, אבל לא כופין על זה, כהאחרונים והחזו"א הנ"ל.

יב

לדעת רבינו חיים כהן שאין מעלין היום מחו"ל לא"י, אם מעלין מא"י לירושלים

יש לחקור לפי דעת רבינו חיים כהן (שנחוס' כמוצות קי:) שכ' דעכשיו אינו מצוה לדור צא"י כי יש כמה מצוות התלויות בארץ וכמה עונשין דאין אנו יכולים ליזהר בהם ולעמוד עליהם עכ"ל. אם לדבריו יכול האיש לכופ אשתו לעלות מא"י לירושלים [ולגבי

כפיית האשה את בעלה כבר נתבאר לעיל בארוכה]. — דלכאורה י"ל דכיון שירושלים מקודשת ביותר, עד כדי כך שמי שיושב בה, מקיים מצוה ישוב א"י יותר ממי שיושב בשאר א"י. א"כ יש כמה עונשין על מי שלא יזהר שם במצוות התלויות בארץ, יותר ממצוקם אחר. וגם יש כמה איסורים מיוחדים השייכים בירושלים, לא לנטוע ולא להוציא זיזין וגזזות, מה שהיוס לא נזהרים בזה כלל [וכבר דברנו בזה בשו"ת משגי"ח א"א סי' יו, ג.]. וא"כ לפי רבינו חיים כמו דס"ל דאין מעלין לא"י, כמו"כ אין מעלין לירושלים.

או דילמא רח"כ רק מחו"ל לא"י קאמר, אבל מי שכבר דר בא"י, ונזהר במצוותיה, אה"נ שיכול לכופ לעלות לירושלים. ואי משום עשרת האזהרות שצירושלים, אין נמנעים בגללן שלא לעלות.

ומפורשים הדברים בשו"ת חת"ס (חיו"ד סי' רל"ד, ד"ה והנה) דכיון דס"ל דטעם מעלין הוא משום קדושת עצמה, א"כ רח"כ הרי רק משום המצוות ועונשיהן קאמר, שאין מצוה צוה"ו לדור בא"י, הא אי לאו מצוות נזהרות, היה יותר ראוי לעלות [א"כ בירושלים לא נזהרות מצוות יותר משאר א"י], וא"כ משום הקדושה העליונה שצירושלים, שהיא שער השמים מימות עולם ועד עולם, עולין אפי' בזה"ו מא"י לירושלים עיי"ש.

שוב ראיתי צאנז הפוסקים (סי' עה, ד כרך יט דף קלז:) בשם שדה הארץ (ח"ג סי' י"א) שכ' דגם רח"כ מודה דמא"י לירושלים כופין, דהלל א"י וירושלים שוין הן לכל המצוות הנזהרות היום, וכיון שפשוט הוא שגדולה מעלת ירושלים על א"י כמו שא"י גדולה מחו"ל, ואין כאן הטעם של רח"כ מפני המצוות והעונשין, א"כ כופין לירושלים לדעת רח"כ.

אכן ציואל משה (מאמר ישוב א"י סי' ס"ח) כ' לבאר כפל לשון רח"כ "כמה מצוות התלויות בארץ, וכמה עונשין" שלא על המצוות התלויות בארץ בלבד קאמר, אלא על כל התורה כולה, אף על מה שמצוין בהם גם בחו"ל, מ"מ בא"י העונשין חמורים יותר, כמ"ש הרמב"ן דלא נענשו אנשי סדום ככה, אלא בשביל שהיו בא"י עיי"ש. וסברא זו הביא בס' ארץ חיים מנהגי א"י (אהע"ז עה, ג) בשם תשצ"ז קטן (סי' תקנ"ט) שאם יחטא בא"י יענש יותר ממצו"ל עיי"ש. — ולפי דבריו יתכן שצעה"ק ירושל' ת"ו ג"כ העונשין חמורים יותר, דאינו דומה למכעים את המלך

צפלטין המלך, למכעיסו רחוק ממנו, וכיון שיש צירושלים יותר קדושה מבשאר א"י, כיון שהיא סמוכה למקום המקדש, וכמו שהאריך החת"ס (נסי' רל"ג ורל"ד) עיי"ש, מהאי טעמא גופא, אם כי יש מעלה גדולה לדור במקום קדוש כזה, מ"מ לצ' יודע מרת נפשו, שמא יכשל בחטא צפלטין של מלך. — והחת"ס

הנ"ל

הרי כתב דצריז לקדוש עליון הג"ר עמרם חסידא זי"ע וזרזו לעלות לירושלים, ובו וצכיונא צו דיצר, ולא באדם פשוט. וכבר הזכרנו (לעיל אות י') מש"כ האצני מור צוה. וכל לצבות דורש ה'. ומי שכונחו לש"ש ועוצד ומשתדל צעבודת הצורא ית"ש, צודאי כונחו ומעשיו רצויים להסתפח צנחלת ה' צעה"ק ירושלם חוצצ"א.

סימן ה

איסור חפצא ואיסור גברא

— נדרים ב: —

א) בגמ' (נדרים ב:) אידי דחנא נדרים דמיחסר חפצא עליה, חנא נמי חרמים דמיחסר חפצא עליה, לאפוקי צצועה דקאסר נפשיה מן חפצא. ופי' הרא"ש דנזיר נמי אינו נאסר היין עליו, אלא צגופו חלוי הנזירות, שאומר הריני נזיר וממילא נאסר ציין וכו'. ותוס' הקשו מאי נפק"מ אי אסר חפצא עליוה, או איהו אחפצא, וסירצו דלענין זה שאס אמר קונס שלא אוכל ככר זה לא אמר כלום, וכן צצצועה להיפך.

ובחידושי לבושי מרדכי תמה דהא ישנן עוד נפק"מ, וכדאמרינן (טו:) דצצועות אינן חלין לצטל המצוה, ונדרים חלין (ועי' תוס' ר"ה כה.). — וחומר צצועות מצנדרים, דחלות על דבר שאין צו ממש, כגון שלא אישן, משום דאיסור גצרא הוא ואסר נפשיה, משא"כ נדרים הם על החפצא, וצוה אין חפצא (ר"ן יג:). — והמתפס צצצועה אינו כלום, דלא מיחפס חפץ צחפץ, משא"כ נדרים הם דומיא דהקדש שהוא על החפץ ומתפס זה כוה.

ובאמת יש עוד נפק"מ גדול, והוא צוה דכ' הר"ן (יח.) שהנדרים חלים על השצעות, ואין השצעות חלין על הנדרים, כינך נצצע שיאכל ככר זה, ואח"כ אסרו עליו צקונס, אסור לאכלו, דאיסור חפצא חל על איסור גצרא לצטלו צצצוא"ת. אבל אם אסר על עצמו ככר, ונצצע עליו שיאכלנו, אינו רשאי לאכלו עיי"ש. — אבל הגס שאין הנפקי מינות הנ"ל, אין זו קושיא כ"כ על תוס' שנקטו רק הנפק"מ שאס אמר קונס שלא אוכל ככר זה לא אמר כלום כנ"ל,

כי תוס' צאו לפרש הגמ', שצואלת על לשון המשנה, ליחני כינוי צצועות צחר נדרים. ועל זה כ' תוס' שיש נפק"מ אם אמר לשון נדר או לשון צצועה, והנפק"מ הוא צעיקר חלות הנדר, אבל אה"נ שיש עוד כמה נפק"מ.

ב) המובן הפשוט של איסור חפצא ואיסור גצרא, הוא כמש"כ צצצוא"ת מהרי"ט (ח"א סי' נג, ד"ה וכך נ"ל), דנדר חל על החפץ ואין לו שום שייכות על האדם. וצצועה איסור גצרא הוא, דאסר נפשיה מן חפצא, אבל אין גופו של אדם נחפס צוה, ואילו הי' חל איסור חפצא כשנצצע מהחפץ, הי' נאסר צין לעצמו צין לאחרים, כצנדרים שאדם יכול לאסור את שלו צקונס על אחרים, משא"כ צצצועה שאס אסר נכסיו על אחרים צצצועה לאו כלום הוא. להכי אמרינן דחייל רק אגצרא דאסר נפשיה מן חפצא. — ונזיר הוא עצמו נחפס צנדר ונחקדש גופו ככהן, וממילא נאסר, וא"צ לאסור עצמו מן החפץ וכו' עיי"ש.

ולפ"ז לכאורה יש הצדל צין איסור נצלה לאיסור אכילה ציוה"כ. שנצלה הוא איסור חפצא, משא"כ המאכל ציוה"כ אינו אסור צעצמוחו, רק יש איסור גצרא שלא לאוכלו. — אכן הריצצ"א (שצעות כ: ד"ה ג"ה) כ' שהנדרים חלים על דבר מצוה, צין על מ"ע וצין על ל"ת, וטעמא משום דאיסורי תורה חיוב גצרא, ונדרים איסור חפצא, אחי איסור חפצא וחייל על איסור גצרא עכ"ד. ומשמע שאפילו איסור כנצלה, איסור גצרא הוא, ולא חפצא. [ולאו דוקא איסור אכילה ציוה"כ, דאיירי ציה שס, הוי איסור